

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06861

YIDN IN LEBN UN SHAFN FUN
VL. G. KOROLENKO

Noah Gris

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נח גריס
יידן אין לעבן
און שאפן פון
וו.ל. ג. קאראלענקא

Tous droits réservés pour tous pays

PRINTED IN FRANCE

Impressions Populaires, 65, rue du Fg-St-Denis, 75010 Paris

נח גריס

יידן
אין לעבן און שאפן
פון
וול. ג. קאראלענקא

פאריז 1975

ליזען

מיין גוטן גייסט.

מיין פרייד, מיין טרייסט.

אַרײַנפיר

אין דעצעמבער 1971 איז געוואָרן פופציק יאָר זײַנט עס איז געשטאַרבן דער רוסישער שרייבער וואַלאַדימיר גאַלאַקטיאַנאָוויטש קאַ-ראַלענאַקאַ.

פאַרן היינטיקן נישט־רוסישן לייענער זאַגט דער נאַמען גאַנץ וויי-ניק. דאָ און דאַרט אַן איבערזעצונג פון עטלעכע דערציילונגען קאַן נישט געבן קיין בילד פון אַ פּערזענלעכקייט, וואָס האָט געשפּילט אַן ערשטראַנגיקע ראַלע אין געזעלשאַפטלעכן און ליטעראַרישן לעבן פון רוסלאַנד אין משך פון איבער פּערציק יאָר.

און דאָך! אַ לאַטייניש שפּריכוואָרט זאַגט אַז לויט די נעגל דער-קענט מען אַ לייב. אויך קאַראַלענאַקאַ טאַלאַנט לאַזט זיך אַ מאָל דערקע-נען פון אַ דערציילונג. קיין ראַמאַנען האָט ער נישט געשריבן. ער אַליין האָט זיך פון דעם אָפּגעגעבן אַ דיין וחשבון אין אַ בריוו צו ס. ד. פּראַטאַ-פּאַפּאוּ:

„איך זע אַז כ'וואַלט געקאַנט אויפטון פיל מער, ווען איך זאָל זיך נישט איבערוואַרפן פון ריינער בעלעטריסטיק צו פובליציסטיק און צו פּראַקטישע מאַסמיטלען ווי צ. ב. דער מולטאַנער ענין 1) אָדער

1) באַשולדיקונג קעגן אַ רעליגיעזער סעקטע אודמורטן אין דאָרף סטאַרי מולטאַן אין דער געגנט פון וויאַטקאַ „אַז זי ברענגט מענטשלע-כע קרבנות און צוליב דעם האָבן 15 פּויערים פון דערמאַנטן דאָרף דערמאַרדעט אַ בעטלער מאַטיונין. פאַרמשפט אין יאָר 1894. קאַראַ-לענאַקאַ פאַרשט דעם ענין, שרייבט וועגן רעזולטאַט פון זיינע פאַרשונ-גען, פאַרטיידיקט די באַשולדיקטע און דערפירט צו זייער באַפּרייאונג.

הילף פאר הונגערקע 2)... אבער איך באדויער נישט. אנדערש האב איך נישט געקאנט". (ווערק, ב. 5).

דער בארימטער יידישער אדוואקאט אסקאר גרוזענבערג, דער פארטיידיקער פון מענדל בייליס, שרייבט וועגן קאראלענקאס „נאטיצ-ביכער“:

„אין פרעג זיך אליין: וועלכעס ווערק פון קאראלענקא איז דאס בעסטע? דאס בעסטע: זיין לעבן... מען קאן גארנישט אפטיילן דעם שרייבער פון געזעלשאפטלעכן עסקן, פון מענטשן. עס איז געווען א פולשטענדיקער צוזאמענגאס, עס איז געווען איין גאנצער, אומצעטיילבאר-רער קאראלענקא". (אטשערקי).

אויף אן אנדער ארט שרייבט גרוזענבערג, אז פון די 22 בענד, וואס די פרוי און טאכטער פון קאראלענקא גרייטן ארויסצוגעבן, פאר-נעמט פובליציסטיק פונקט די העלפט דאס הייסט 11 בענד, בעת די אזוי גערופענע ליטעראטור אויך 11. דאס איז א בולטער סימן אז א העלפט פון זיין שרייבערישן טאלאנט האט קאראלענקא אפגעגעבן פאר געזעלשאפטלעכער ארבעט. זיין הארץ רייסט אים אפ פון „ריינער“ שאפונג און שטויסט אים צו מעשים. (ווטשערא).

אן ענלעכע כאראקטעריסטיק פון קאראלענקא געפינען מיר ביי ד. נ. אוסיאניקא-קוליקאווסקי:

„מוסטערהאפטע נאטורן, דערהייבנדיק זיך איבערן דורכשניטלעכן ניווא, פערסאנליכע מיט זיך די בעסערע זייטן פון א נארמאלן מענטשן, ווייכן נישט אפ פון דער נארמע, נייערט דערהייבן און פארפולקאמען די דאזיקע נארמע. א דאנק זיי צום מיינסטן באוועגט זיך די מענטשהייט צו א בעסערן מארגן". (קוליקאווסקי, ז. 63).

א כאראקטעריסטיק, וואס עס גיט א קעגנער איז צו מאל מער אינטערעסאנט און אמתדיקער, ווי א מיינונג פון א פארערער. מיר ציי-

2) אין יאר 1892 פירט קאראלענקא אן אקציע צו העלפן די פויע-רים וואס הונגערן אין דער געגנט פון ניושני נאווגאראד, ווו ער האט זיך באזעצט נאך דער פארשיקונג אין יאקוטיע (אמגא) אין יאר 1885.

טירן דעריבער די ראפארטן, וואס דער זשאנדארמען-גענעראל פאזאנסקי האט איבערגעשיקט וועגן קאראלענקא קיין פעטערבורג:

„אין ניוזשני האט קאראלענקא באוויזן זיך אריינצובאקומען אין די הייזער פון פיל איינפלוסרייכע מענטשן, וועלכע האבן באטראכט פאר א כבוד צו זיין באקאנט מיט אזא מאדערנער בארימטקייט... זוי א פועל יוצא פון דעם האט וולאדימיר קאראלענקא געהאלפן זיך באקוועם איינ-צוארדענען אין ניוזשני נישט בלויז די געוועזענע ארמיניסטראטיוו-פאר-שיקטע, נאר ער האט אויך פערזענלעך גענומען משפיע זיין אויף גע-זעלשאפטלעכע ענינים. ארום אים גרופירן זיך כמעט אלע פארדעכ-טיקטע, וואס געפינען זיך אונטער דער אויפזיכט פון דער ניוזשעגארא-דער גובערניע און אלץ וואס ער זאגט איז פאר זיי הייליק. אחוץ דעם אלעמען איז וולאדימיר קאראלענקא און זיין פרוי א מכניס אורחים פאר פאליטיש פארדעכטיקטע, וואס פארן פארביי די שטאט...“

קאראלענקא בעט א דערלויבעניש ארויסצוגעבן א זשורנאל אין ניוזשני. דער גענעראל דארף געבן זיין מיינונג און אט וואס ער שרייבט:

„כהאב שוין נישט איין מאל געהאט דעם כבוד צו מעלדן אז וולא-דימיר קאראלענקא איז דער צענטער ארום וועלכן עס זאמלען זיך כמעט אלע אן אויסנאם פארדעכטיקטע פארשויענע, וואס וויינען אין ניוזשני. ס'איז אויך נישטא קיין ספק אז ביי אים אין שטוב באקומט די ערשטע לעקציעס פון ניהיליזם און סאציאליזם די יוגנט, וואס ווערט באזייטיקט פון די הויכשולן. דאס באטייליקן זיך פון קאראלענקא אין א טעגלעכער צייטונג וועט אים געבן די מעגלעכקייט אויסצוברייטערן זיין אגיטאטארישע און גלייכצייטיק געהיימע טעטיקייט“ (גריגאריעו, ז. 65).

אט די עטלעכע מיינונגען גענוגן שוין כדי צו געבן א בילד וועגן קאראלענקא דעם מענטשן. מיר ווילן אבער אנווייזן אויף א מער קאנ-קרעטן אופן, אין וואס עס האט זיך אויסגעדריקט די געזעלשאפטלעכע ראלע פון קאראלענקא. צוליב דעם איז נייטיק צו כאראקטעריזירן די אומשטענדן אין וועלכע ער האט געלעבט און דער עיקר די באדינגונג-גען, אין וועלכע ער איז אויפגעוואקסן.

**

די משפחה פון קאראלענקא שטאמט פון זאפאראזשע אין אוקראינע. דער זיידע און דער פאטער האבן זייער גאנץ לעבן געדינט אין די מערבדיקע געביטן פון רוסלאנד, ווו וולאדימיר קאראלענקא איז גע- בירן געווארן אין יאר 1853.

אין ראווניע, ווו זיין פאטער איז געווען ריכטער, ענדיקט ער די מיטלשול און פארט אריבער קיין פעטערבורג אין טעכנאלאגישן אינ- סטיטוט. דא הייבט זיך אן די „נארמאלע“ ביאגראפיע פון דער רוסישער אינטעליגענץ: רעוואלוציאנערע סימפאטיעס, פארשיקונג, סיביר, פאלי- ציאישע אויפזיכט אד"גל.

צוריקקומענדיק פון יאקוטיע באזעצט זיך קאראלענקא אין ניוזשי נאוגאראד, דערנאך פארט ער אריבער קיין פאלטאווע, ווו ער פארבלייבט שוין ביז די לעצטע טעג פון לעבן.

עטלעכע מאל געפינט ער זיך אין אויסלאנד: אמעריקע, ענגלאנד, פראנקרייך. ער פארט אפט קיין פעטערבורג, ווו ער רעדאקטירט דעם ערשטן אין רוסלאנד א"ג דיקן זשורנאל „רוסקאיע באגאטסטווא“ (רוסי- שע עשירות). ער פארעפנטלעכט ארטיקלען אויך אין אנדערע זשור- נאלן. זייער ציל איז צו דעמאסקירן צביעות און אויפדעקן עוולות, וואס ווערן אפגעטון דורך דער מאכט און פון וועלכע עס ליידן די שוואכע, עס ליידט דאס פאלק. עס וועט אונדז נאך אויסקומען צו דערמאנען קאנ- קרעטע פאלן, ווו קאראלענקא האט א דאנק זיינע מוטיקע אויפטריטן אין ווארט און שריפט אפגעראטעוועט מענטשן פון טויטאורטיילן.

צווישן די גערודפטע און אונטערדריקטע אין רוסלאנד האבן זיך געפונען קודם כל די יידן. זייער לאגע איז געווען יורידיש דיסקרימי- נירט, זיי האבן נישט געהאט קיין רעכט צו ווינען. אין באשטימטע ער- טער, צו פארנעמען געוויסע אמטן אא"וו. דעריבער איז קיין ווונדער נישט, וואס אין קאמף פאר יושר האט דער עמפינדלעכער קאראלענקא זיך באלד אנגעשטויסן אן דער רעכטלאזיקייט פון יידן.

דעם יונגן פראנצויזישן פארשער פון קאראלענקאס שאפונג, מאריס קאמטע, איז אויפגעפאלן די גרויסע צאל בילדער און פערסאנאזשן פון יידן אין זיינע ווערק, מער ווי ביי אלע אנדערע רוסישע שרייבערס.

אויך אין זיין זשורנאליסטישער און געזעלשאַפֿטלעכער אַרבעט שטויסט מען זיך אָן אויף זייער פיל יידישע טיפן און פראַבלעמען. ער גיט אָבער באַלד צו :

„בעת מיר האָבן אַריינגעקוקט אין דער רייכער קריטיק־ליטע־ראַטור וועגן קאַראַלענקאַ איז אונדז אויפגעפאלן, אַז די דאָזיקע זייט פון זיין לעבן און שאַפן, און דאָס אַ זייער וויכטיקע, איז נאָך נישט געוואָרן באַהאַנדלט אין איר גאַנצקייט. באַלד נאָך זיין טויט האָבן זיך באַוווּן אַ פאַר אַרטיקלעך און אַפּקלאַנגען, אָבער זייט דעם אָנהייב פון די דרייסיקער יאָרן פאַרנעמען זיך די פאַרשער בכלל נישט מיט דער טעמע. זייט דעמאָלט באַפרידיקן זיך די עסייען, איינער נאָכן צווייטן, מיט אַ דערמאָנען אויף אַן אויבערפלעכלעכן און קאַנווענציאָנעלן שטייגער עטלעכע גרויסע מאַמענטן פון קאַראַלענקאַס קאַמף קעגן אַנטיסעמי־טיזם, ווי די ביייליס־אַפּערע, נישט אַפּטיילנדיק זי פון אַלגעמיינעם קאַמף קעגן אומרעכט און נישט באַמיענדיק זיך צו אונטערשטרייכן די אייגנאַרטיקייט פון דער יידן־פראַגע פאַר זיך און איר באַזונדערן באַ־טייט פאַרן שרייבער.“ (קאַמטע, 228)

קאַמטע האָט אַנגערופן זיין אַרבעט: „קאַראַלענקאַ און די יידן־פראַגע אין רוסלאַנד.“ ער באַטראַכט דעם ענין אַלזייטיק און מיט קאַמ־פעטעניץ. מיר זיינען אים דאַנקבאַר פאַר האָבן אַרויסגעהויבן די גע־שטאַלט פון קאַראַלענקאַ און מיר וועלן זיך באַמיען דאָ צו זען די פּער־זאָן אין יידישן אַספּעקט.

קאַראַלענקאַס קאַנטאַקטן מיט יידן

פון די יינגסטע יאָרן זיינע און ביז צו די לעצטע טעג פון לעבן איז קאַראַלענקאַ געווען אויף פאַרשיידענע אופנים פאַרבונדן מיט יידן.

אין אַ בריוו צו א. מ. לעוויטאַן שרייבט ער :

„איך בין געבוירן און מיין יוגנט פאַרבראַכט אין מערבֿ-לאַנד. די יידן קען איך גוט און מיט אַ טייל פון זיי האָבן מיך פאַראייניקט יוגנטלעכע פריינדשאַפט־באַציאונגען. מיט אַנדערע האָט מיך צונויפגע־בונדן דער גורל אין שווערע מאַמענטן פון לעבן און ביז איצט האַלט איך טייער די אין יענער צייט געשלאָסענע פעסטע חבראַפט. אמת, דאָס באַציט זיך צו אינטעליגענטע מענטשן, אָבער דאָס גענוגט שוין מיך צו מאַכן פאַר אַ קעגנער פון יעדער אַנטי־יידישער דיסקרימינאַציע.

די יידישע מאַסע באַשטייט פון אַרבעטנדיקע קלאַסן און מען קאַן פון דעסט וועגן אין אַזוי גערופענעם „נאַציאָנאַלן כאַראַקטער“ פון די יידן באַמערקן שטריכן (געדיכטערע אַפילו), וואָס אונטערשיידן דעם לעבנס־שטייגער פון היינטצייטיקן לעבן. דאָס מאַדערנע לעבן באַזירט זיך אויף קאַנקורענץ און עקספּלואַטאַציע. די דערמאַנטע שטריכן זיינען נישט ספּעציפיש יידישע, אָבער זייער אינטענסיווקייט לאַזט זיך אויפֿ־קלערן דורך אויסנעמקייט און רעכטלאַזיקייט פון די יידן.

מען דאַרף קעמפן מיט די עצם דערשיינונגען נישט מיט זייער נאַציאָנאַלער צי אַנדערער באַפאַרבונג. איך קאַן נישט פאַרגעסן, ווי אויף מיינע אויגן האָבן „אויפקויערס“ (סקופשטישיקי) פון פּאַוולאַוואַ, דער סאַמע רויבערישער און גרויזאַמער טיפּ פון צווישן „סוחרישן מין“, זיך באַמיט מען זאָל פאַרטרייבן די יידן פון פּאַוולאַוואַ. די בעלי־מלאכהס

האָבן פון דעם נישט געהאַלטן און ס'איז קיין ספק נישט, אַז דאָס פאַרטרייבן די יידן האָט נישט אָפגעשוואַכט, נייעטר נאָך פאַרשטאַרקט די עקספּלאַטאַציע פון די אַרבעטער. דער חילוק איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס די עקספּלאַטאַציע איז שוין געווען אַ „ריין רוסישע“ (ווערק, בריוו פון 14-טן יוני 1900).

אין די דערציילונגען און דער עיקר אין אויטאָביאָגראַפישן ראַ-מאַן „די געשיכטע פון מיין מיטצייטלער“ טרעפן מיר אַן אַ שיעור ביי-שפּילן פון קאַנטאַקטן מיט יידן. מיר לייענען ביי אים וועגן אַ שניידער שימקאָ (שמעון), וואָס

„איז געווען פון נידעריקן וווקס אָבער אַ קערנדיקער ייד, מיט אַ ברייט פנים, אויף וועלכן די דינע ליפן און די שאַרפע נאָז האָבן געמאַכט אַן איינדרוק פון אומעטיקן קאַמיוזם.

כל זמן דער פּאַטער האָט געלעבט פּלעגן מיר שטענדיק לאַכן פון שימקאָ, זיך וויצלען אויף זיין חשבון... ווען דער פּאַטער איז געשטאַרבן און די מוטער איז געבליבן אַן מיטלען, איז ער געקומען צו איר, קריטיש באַטראַכט אונדזערע בגדים און געזאָגט מיט ערנסטקייט.

— נו, צייט שוין אויפצוגייען אַ מאַנטל און צוויי מונדירן.

— דו וויסט, שימקאָ, אַז איך האָב איצט קיין געלט נישט און וואָס עס וועט נאָך זיין ווייס איך נישט — האָט די מוטער געענטפערט מיט טרויער.

— נו — איז שימקאָ נישט מסכים — איר האָט נישט קיין געלט, אָבער איר האָט קינדער... איז דאָס נישט קיין געלט?

און ער האָט ווייטער אונדז באַגייט, נישט דערמאָנענדיק וועגן צאָלן און נישט דינגענדיק זיך קיין מאָל נישט, ווי דאָס פּלעגט פריער פאַרקומען“ (ווערק, 6 ב. ז. 10)

אין זיין דערציילונג „קינדערשע ליבע“ דערמאָנט ער דאָס שוואַר-צאָיגיקע יידישע מיידעלע, איטע, באַשעס אייניקל.

באשע איז געווען אן עלטערע פרוי, וואס האט געהאנדלט מיט שפיצן און ליוונט. עס האט אבער אויסגעזען עלעהיי זי קומט נישט בכדי צו פארדיגען, נאר ווי זי וואלט א טובה געטון אירע גוטע פריינד. זי האט געהאט אן ארויסטאקראטישן אויסזען. איר אייניקל איטע, א מזרח-טיפ, איז שטענדיק געווען שיין געקליידט. די באבע פלעגט זי אפט מיטנעמען צו אירע קליענטן. פארן אייניקל האט זי געגרייט א הערלעכע צוקונפט. ווען מ'האט געפרעגט באשען פאר וואס זי וויל גאר פרי חתונה מאכן איטען איז איר ענטפער געווען: „ביי אונדז פירט זיך אזוי. מען דארף וויסן מיט וועמען. אזא חתן ווי זי האט וואלגערט זיך נישט אין די גאסן. זיין זיידע, א חסיד, אז ער קומט אין א שטאט, איז אזא אגגעלויף לעבן הויז, ווו ער שטעלט זיך אפ ביז נישט קאנען זיך דורכשטופן. מען קומט צו אים ער זאל בענטשן. דער חתן אליין, ערשט פופצן יאר אלט און שוין אן עלוי“.

קאראלענקא לעבט איבער די ערשטע אנטוישונג אין ליבע, אבער גלייכצייטיק פארשטייט ער די גרויסע עוולה וואס געשעט איטען, ווייל מען פארקנסט זי צו א מענטשן, וועמען זי קען אפילו נישט.

אין אן אנדערער, נישט פארענדיקטער דערציילונג „די ברידער מענדעל“ ווערט באשריבן די חתונה, דאס אַנקומען פון רבין און בכלל דער יידישער שטייגער אין וועלכן קאראלענקא איז געווען שטארק בא-האוונט. דער עיקר-מאטיוו פון דער דערציילונג באשטייט אין דער פריינדשאפט צווישן צוויי משפחות: די רוסישע משפחה פון ריכטער, דעם מחברס פאטער און דער משפחה פון א מלמד מיטן נאמען מענ-דעל, וועמענס צוויי זיך האבן זיך געחברט מיט די קינדער פון ריכטער. די געשעענישן קומען פאר אין ראוווע, א שטאט צו וועלכער קאראלענקא איז געווען צוגעבונדן און וועלכע האט אויפגעהיט דעם אַנדענק פון אים, וויסנדיק נאכצודערציילן עפיואָדן פון זיין ראַוונער לעבן. מיר איז נאך אויסגעקומען צו באַגעגענען פּערזענלעכע פריינד פונעם שריי-בער, בעת איך בין אין יאר 1929 געקומען קיין ראַוונע. ראַוונער יידישע טיפן קאן מען געפינען אין פאַרשידענע דערציילונגען ווי ליטעראַרישע פיגורן.

די זיבעציקער יארן פון פאריקן יארהונדערט האבן געהערט, לויט

קאַראַלענקאַס אויפפאַסונג, צו אַ פּרעאַנטיסעמיטישער עפּאָכע. עס איז געווען נאַרמאַל אַז אַ ייד איז אַ ייד און האָט זיך זיינע מנהגים, ווי דער רוס האָט זיינע. די יידן אין די דאָזיקע קאַנטן זיינען געווען אַ טייל פון אַרטיקן פּייזאַזש, אַזוי טיף זיינען זיי דאָרט געווען איינגעוואַרצלט.

אויסער ווערק, אין וועלכע די הויפט־טעמע איז נוגע יידן, זיינען יידן, יידישע אויסדרוקן, פאַרגלייכן אַז״וו צעזייט אין אַן אַ צאַל שריפטן זיינע. ווערטער ווי „אוי וויי מיר“, „אַ חכם ווי שלמה“, „ירמיהו“... געפיען מיר אין דער דערציילונג „אין אַ שלעכטער געזעלשאַפט“, אַפֿ גערעדט שוין פון ווערטער ווי: בעל־עגלה, געשעפט, פּאות, ציצית, טריפה, יאַרמלקע, משרת... ווען קאַראַלענקאַ דערציילט וועגן זיין „ער־ שטע באַקאַנטשאַפט מיט דיקענסן“ פאַרגעסט ער נישט צו דערמאַנען די באַגעגנטע אויפן וועג יידישע יינגלעך, אַ לעבעדיק, זשוואַווע און שפּאַטיש פּאַלק. זיין ברודער דערזעט אים, ווי ער שטייט אין מיטן גאַס און לייענט אַ בוך און זאָגט אים: „איצט ביסטו שוין אין גאַנצן מ ש ו ג ע“.

פאַר קאַראַלענקאַן איז אויך גאַנץ נאַטירלעך דאָס באַשטימען ווי אַ געשווירענעם ריכטער דעם ייד ראַבינאָוויטש. „אין יענער צייט האָט מען נאָך נישט געהערט רעדן וועגן דער „יידן־פּראַגע“, ס'איז אַבער אויך נישט געווען דער היינטיקער אַנטיסעמיטיזם: דאָס געזעץ האָט באַטראַכט פאַר גערעכט אַז ביים דערליידיקן יידישע ענינים זאָל אַנווענד זיין אַ פאַרשטייער פון די יידן“. אין איין וועגס דריקט ער זיך אויס מיט גרויס סימפּאַטיע וועגן ראַבינאָוויטשן. (ווערק, ב. 5, ז. 156).

אין דעם זעלבן באַנד דערציילט קאַראַלענקאַ וועגן זיין חבר שמחה, וואָס האָט זייער גוט געשפּילט פּידל. אַ געוויסן זונטיק האָט ער אים פאַרבעטן צו זיך און אים פאַרגעלייענט אַ פּאַעמע פון גרעסטן אוקראַינישן דיכטער טאַראַס שעוויטשענקאַ אד״ט „היידאַמאַקיי“. קאַראַלענקאַ איז גע־ ווען באַגייסטערט און געהאַפט, אַז אויך זיין פּריינד וועט זיין אַנטציקט פון דער שיינקייט פון דער פּאַעמע. מיט אַ מאָל האָט ער באַמערקט אַז דער קאַנטאַקט מיט שמחהן האָט זיך איבערגעריסן. דאָס איז געשען ווען ער האָט געלייענט די סצענע, ווי די היידאַמאַקעס צאַפן יידיש בלוט.

אמת, דאס איז געווען „געשיכטע“, אבער „פון דער פאָעטישער געשיכטע האָט מיין פריינד געהאַט אַ ווייטיק“ — ענדיקט קאַראַלענקאָ און דאָ האָט ער צום ערשטן מאל זיך פאַרטראַכט איבער נאַציאָנאַלער עמפּינדלעכקייט. די איבערלעבונג זיינע איז געווען אַ שטאַרקע, אויב ער דערמאָנט זי נאָך מיט דרייסיק יאָר שפּעטער.

זי האָט אויך משפּיע געווען אויף זיין שאַפונג. „ער האָט צום גליק איבערגעריסן מיט דער באַדויערלעכער טראַדיציע (פון יידישע נעגאַ-טיווע טיפּן נ. ג.) און אַריינגעפירט אַ נייע טעמע אין דער רוסישער ליטעראַטור.“ (קאָמטע ז. 254) קאָמטע רעכנט אויס אַ ריי רוסישע שריי-בערס ווי פּושקין, גאַגאַל, טורגעניעוו, דאָסטאַיעווסקי.

אויך אין זיינע זכרונות און קאַרעספּאָנדענץ געפינען מיר יידן אַדער אַקציעס לטובת יידן.

שוין זיין ערשטער אויפטריוט אין דער פרעסע און בכלל זיין שריי-בערישע טעטיקייט איז פאַרבונדן מיט אַ ייד, נאַטאַוויטש, דעם רעדאַק-טאָר פון פעטערבורגער זשורנאַל „נאַוואַסטי“. בעת זיינע סטודענטישע יאָרן האָט קאַראַלענקאָ פאַרדינט אויף זיין לעבן אַרבעטנדיק ווי אַ קאָ-רעקטאָר.

דעם 7טן יוני 1878 דערשיינט אין דער פרעסע אַ נאַטיץ וועגן „געשלעג אין אַפּראַקסינס הויף“. עס האָט זיך געהאַנדלט אין אַ סכּסוך צווישן רוסישע בעלי-מלאכהס און טאַטערישע הויזוועכטער, וואָס זיי-נען געווען פאַר איינס מיט דער צאַרישער פּאָליציי. די פרעסע-אינ-פאַרמאַציע האָט זיך געשטיצט אויף פּאָליצייאישע אינפּאַרמאַציעס און פאַרגעשטעלט דעם ענין ווי אַ קריגריי אויפן נאַציאָנאַלן באַדן.

קאַראַלענקאָ איז צופעליק געווען אַן עדות פון געשלעג. ווען נאָ-טאַוויטש האָט אים געבעטן ער זאָל אַנשרייבן אַן אַרטיקל וועגן ענין, האָט קאַראַלענקאָ איינגעשטימט, מיטן באַדינג, אַז ווי איין וואָרט זאָל נישט געענדערט ווערן. מיט ציין-קריצעניש האָט דער רעדאַקטאָר גע-מוזט מסכים זיין. און דעמאָלט האָט קאַראַלענקאָ באַשריבן די געשעעניש נישט ווי אַ פּראַסטע געשלעג, נאָר ווי אַ בונט פון די האַנטווערקער און זייערע געהילפן קעגן די שטענדיקע רדיפות מצד דער פּאָליציי און זייערע שטילע אַגענטן, די הויזוועכטערס. ער האָט פאַרטיידיקט די

שטאטישע אַרעמקייט און דעמאָסקירט די אומלעגאַלע האַנדלונגען פון דער פּאָליציי.

אַט די ערשטע נאַטיץ לאַזט שוין מערקן זיינע מעלות: ערלעכ־קייט, גענויקייט, פשטות און איבערצייגונגס־קראַפּט אין איבערגעבן די פאַקטן, אין דער פאַרטידיקונג פון גערודפּטע און אין קאַמף מיט נאַ־ציאָנאַלע פאַראורטיילן.

אַזוי דערציילט ער מיט סימפּאַטיע וועגן אַ געוויסן אַבראַמאַזויטש פון וואַרשע, מיט וועמען ער האָט זיך געטראָפּן אין תּפּיסה פון ווישניע־וואַלאַצק. אַבראַמאַזויטש האָט אין זיין באַגאַזש מיטגעבראַכט דעם ״קאַ־פּיטאַל״ פון קאַרל מאַרקס. ער האָט אים געוואַלט האָבן מיט זיך אין דער קאַמער. אַלע האָבן געטראַכט אַז דאָס איז נישט מעגלעך. אַבראַ־מאַזויטש איז נאָך דער רעוויזיע צוריקגעקומען מיטן ״קאַפּיטאַל״. אויף דער פּראַגע פון לאַפּטיעוון, דעם תּפּיסה־אויפּזעער: ״סאַראַ בוך איז דאָס?״ האָט ער געענטפּערט: ״פּשוט, דאָס בוך לערנט ווי אַזוי צו מאַכן קאַפּיטאַל״.

פּנחס יאַנקעלעוויטש געלליס, מאַרק אַנדרייעוויטש נאַטאַנסאָן, אַסיפּ וואַסיליעוויטש אַפּטעקמאַן, אהרן איסאַקאָוויטש זונדעלעוויטש און קודם כל אַרקאַדי גריגאָריעוויטש גאַרנפּעלד — דאָס איז בלויז אַ קליי־נער טייל פון יידן, מיט וועלכע ער האָט זיך געטראָפּן, וועגן וועלכע ער שרייבט און אויך צו וועלכע ער שרייבט.

מיר וועלן נישט אויסרעכענען כּראַנאַלאַגיש אַלע פאַרבינדונגען מיט יידן און אַלע יידישע ענינים, צו וועלכע קאַראַלענקאַ האָט געהאַט וועלכע נישט איז שייכות. דאָס וואַלט אונדז צו ווייט פאַרפירט. כּדי אָבער צו געבן אַן אַנונג וועגן דער פּילזייטיקייט פון זיינע יידישע אינטערעסן וועלן מיר דערמאַנען פאַרשיידענע געשעענישן אַדער שריפּטן אין דאָ־זיקן אַספּעקט.

קאַראַלענקאַ האָט זיך אינטערעסירט מיטן יידישן שרייבער נחום קאַגאַן, וואָס האָט געשריבן אונטערן פּסעאודאָנים נ. נאַאומאַוו (1863־1893). ער דאַנקט דעם רעדאַקטאָר פון ״וועסטניק יעווראַפּי״ סטאַסולע־וויטשן פאַר אַפּדרוקן נאַאומאַווס דערציילונג, ״וו גלּוּכאַם מייעסטעטש־

קע" (אין פארווארפענעם שטעטל) און פאר באצאלן אים א גוטן האנאראר, וואס דערלויבט אים זיך צו היילן. קאראלענקא איז געווען פארביטערט, ווייל אן אנדערע רוסישע צייטונג האט אפגעווארפן די דערציילונג נאר צוליב דעם מחברס אפשטאם.

„איך האב געמיינט, שרייבט ער, אז ס'איז באלידיקנדיק די הנחה פון א מעגלעכקייט אין דער רוסישער ליטעראטור זאל עקסיסטרן בלויז א העצערדיי און א קרומען זיך אין באצוג צו א גאנץ פאלק“.

אגב איז דאס נישט געווען דאס איינציקע מאָל ווו ער האט אַרויס-געוויזן הילף קאָגאַנען און זיין משפחה.

ווי א רעדאקטאר האט ער געארבעט איבער דערציילונגען פון דוד אייזמאן, ס. ל. דאָבקינ, קיפּען און אַנדערע. אין אַ בריוו צו אַוּסִיאַניקאַ-קוליקאָוסקי בעט ער שתדלנות פאַר דער פרוי פון דוד אייזמאן, מיט-אַרבעטער פון „רוסקאיע באַגאַטסטוואַ“, ווו ער דרוקט דערציילונגען פון יידישן לעבן. זיין פרוי האט שטודירט דריי יאָר אין פאַריז און זיך פאַרבענקט אַהיים, נאָך דעם היימלאַנד-שטימפּוטער. איצט האט זי אַזוי פיל שוועריקייטן „און איך מיינ, אז פאַר אַזעלכע מענטשן, איבער דער מאַס באַלאַדענע מיט צרות, דאַרף מען טאָן אַליץ, וואָס קאָן פאַרלייכטערן זייער מצב“. (בריוו, 7 יאָנ. 04).

קאָראַלענקאַ האָט געלייענט שלום עליכמען, שלום אַשן. דאָס האָט ער אין יאָר 1913 רעקאַמענדירט צו דרוקן די לידער פון איליאַ ערענ-בורג.

קאָראַלענקאַ באַטייליקט זיך אין פאַרשיידענע ליטעראַרישע זאַמל-ביכער, וואָס ווערן אַרויסגעגעבן אין שייכות מיט יידן. אַזוי למשל דער-שיינט אין יאָר 1900 „יעוורייסקיע סילוועטי“ (יידישע געשטאַלטן), ווע-מענס הכנסה איז באַשטימט פאַר דער יידישער באַפעלקערונג פון די דרומדיקע גובערניעס, וואָס האָבן געליטן פון אַן אומגערעטעניש. קאַ-ראַלענקאַ פאַרעפנטלעכט דאָ זיין דערציילונג וועגן „מנחם בן יהודה“; אין יאָר 1915 בעט אים מאַקסימ גאַרקי צוצושיקן עפעס פאַר אַ זאַמ-לונג, וואָס דאַרף דערשיינען אד"ט „יעוורעיני נאָ רוסי“ (יידן אין רוסי-לאַנד) און וועמענס אַרויסגעבער איז „די רוסישע געזעלשאַפט צו דער-לערנען דאָס יידישע לעבן“. גאַרקי וויל, אז דער רוסישער לייענער

זאל זיך באקענען מיט קאראלענקאס אַבסערוואַציעס איבער דעם לעבן פון די יידן אין רוסלאַנד. „איער אַנטייל, שרייבט גאַרקי, איז מאַראַליש גייטיק אויך פּערוזענלעך פאַר מיר“.

עס וואָלט אונדז צו ווייט דערפירט צו וועלן אויסרעכענען אַלע יידישע קאָנטאַקטן פון קאָראַלענקאַ און אַלע יידישע פּראַבלעמען, מיט וועלכע ער האָט זיך אינטערעסירט. מיר ווילן נאָר דערמאָנען אַ פאַר געשעענישן, פון וועלכע אַ טייל האָבן געהאַט אַן אַפּקלאַנג אין דער גאַנצער וועלט און האָבן זיך טיף איינגעקריצט אין דער יידישער גע-שיכטע און אין וועלכע קאָראַלענקאַ האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין מוט און ווערדיקער האַלטונג אין קאַמף קעגן אומרעכט, וואָס ווערט באַגאַנגען לגבי דעם יידישן פּאָלק.

דער קישינעווער פאָגראָם

דעם 9-טן פעברואַר 1903 האָט מען געפונען אין דובאַסאַרי, אַ הונדערט קילאָמעטער פון קישינעוו, דעם גוף פון רוסישן יינגל מישאַ ריבאַלטשענקאַ, וואָס איז געווען צעשטאָכן מיט אַ מעסער. די שוואַרץ-מאהדיקע צייטונג „בעסאַראַבעץ“ און איר רעדאַקטאָר פּאַוואַלאַקי קרושע-וואַן הייבן אָן אַן אַנטיסעמיטישע קאַמפּאַניע מיט חשדים, אַז דאָס האָבן די יידן דערמאַרדעט אַ קריסטלעך קינד, כדי צו באַנוצן זיין בלוט פאַר מצות אויף פּסח, וואָס דערנענטערט זיך איצט.

די פעטערבורגער צייטונג „סוועט“, אויך „נאַוואַיע וורעמיאַ“, כאַפט אונטער די העצע און צעהיצן נאָך מער די געמיטער. אַזוי אַרום וואַקסט די שפּאַנונג אין דער געגנט און דעם 6-טן אַפּריל הייבט זיך אָן דער פון פאַרויס צוגעגרייטער פּאָגראָם אין קישינעוו.

„דער צאַרישער רעזשים, אַרגאַניזירנדיק, ווי מיר וועלן זען, די פּאָגראַמען אין אַ גאַנצער ריי שטעט, האָט זיך געשטעלט פאַר אַן אויפֿ-גאַבע פּונאַנדערצובלאָזן אַ שינאה צווישן פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן, וואָס וווינען אין רוסלאַנד און האָט מאַביליזירט אַלע פינצטערע כּוחות: פאַרברעכערס, פּראָוואַקאַטאָרן, געוועזענע מערדערס, איבערגעטווענע פּאַ-ליציאַנטן, אַ טייל הענדלער, כּלי-קודש און אַנדערע עלעמענטן... דער צאַריזם האָט געלעכצט נאָך בלוט.“ (דאַנסקאַי, ז. 42-43)

אַן עדר־ראיה שרייבט אַ בריוו דעם 8-טן אַפּריל. מיר לייענען דאַרט, אַז שוין דעם דריטן טאָג איז די שטאָט אַפּגעשלאָסן און די רויבערייען גייען אַלץ אָן. אין שטאָט איז נישטאָ קיין ברויט, נישט קיין פלייש. מען ווייסט שוין אויף זיכער, אַז די צאָל טויטע באַטרעפט פּופּציק, פּאַרווונ-

דעטע שווער — 350 און לייכט — ביז 1.000. דאס איז נישט קיין פאגראם נאָר אַ שחיטה פון יידן. אַלץ קומט פאַר אונטער די אויגן פון מיליטער און פּאָליציי. ווי אַ באַווייז קאָן דינען דער פּאַקט, אַז דער אַרטיקלער גובערנאַטאָר גענעראַל פּאָן ראַאָבען איז די ערשטע טעג פון דער שחיטה נישט אַרויס פון שטוב. פּריוואַטע טעלעגראַמעס קיין פעטערבורג האָט ער נישט דערלויבט אַנצונעמען. מיט זייער פּאַסיווקייט, האָט דאָס מילי-טער און די פּאָליציי צוגעגעבן קוראַזש די באַנדעס פון מערדער. נאָך מער. די זעלנער האָבן פאַרשפּאַרט די גאַסן און געשטערט די יידן פון אַנדערע שטאַטטיילן קומען צו הילף זייערע ברידער אין קוואַרטאַל פון פּאָגראַם. דער טעלעפּאָן צום גובערנאַטאָר האָט ביז דעם 8-טן נישט פּונקציאָנירט, כדי מען זאָל זיך אַפּילו נישט קאַנען ווענדן צו אים נאָך הילף.

די שטאַט שטעלט מיט זיך פאַר אַ חורבן, די גאַסן זיינען באַדעקט מיט ברוכזאַרג פון מעבל און כלים, מיט פעדערן פון בעטגעוואַנד. אַ טייל מתים זיינען אַזוי צעמזיקט, אַז מען קאָן זיי נישט דערקענען. אַ ל ע די וואָס האָבן גענומען אַן אַקטיוון חלק אין פּאָגראַם האָבן געטראָגן רויטע העמדלעך, כדי זיי זאָלן זיך דערקענען.

דער זעלבער קאַרעספּאַנדענט שרייבט מיט צוויי טעג שפעטער, דעם 10-טן אַפּריל, אַז ביז 25.000 מענטשן זיינען געבליבן אַז אַ ביסן ברויט, אין הוילן דרויסן. שוין איבער הונדערט יידן זיינען געקומען צו קבורה.

אַ טייל אַנפירערס זיינען געגאַנגען אין שפיץ פון המון און אַנגע-וויון אויף די הייזער פון יידן, וווּ מען דאַרף ראַבעווען. פאַר אַפּטאָן דאָס שטיקל אַרבעט האָבן די פּאָגראַמשיקעס באַקומען באַצאַלט און אַ טייל פון זיי האָט שפעטער געזאָגט מיט פאַרביטערונג: „פּריער האָבן די פּאַנעס אונדו געהייסן ראַבעווען די יידן, זיי האָבן אונדו אַפּילו געלט געגעבן, און איצט וואַרפן זיי אַרויף אַלץ אויף אונדו“.

דער בריוו רעכנט נאָך אויס נעמען פון סוחרים, וועמענס געשעפטן זיינען געוואָרן געפלינדערט, די גאַסן וווּ מען האָט געשענדעט מיידלעך און פּרויען, אַרויסגעוואָרפן קינדער דורך די פענצטער, אויסגעריסן

צונגען, אריינגעשלאָגן טשוועקעס אין די אויגן, אין די קעפּ, אָפּגעשניטן
נעזער, געשלעכטלעכע גלידער אא"וו. (בונד)

אין העברעאישן בוך „על אדמת בסרביה"ג', ליינען מיר אויך
וועגן פּאָגראַם. צום באַדויערן איז די שטאַט קישינעוו באַרימט געוואָרן
אין דער מאַרטירער-געשיכטע פון יידישן פּאָלק מיט איר פּאָגראַם און
ער לאַזט זיך נישט אויסמיידן. ער פאַרשטעלט מיט זיינע אויסמעסטן
אַלע אַנדערע דערגרייכונגען פון דער בעסאַראַבישער היפּטשטאַט. דער
מחבר ח. ווייסאַדלער שטעלט די פּראַגע פאַר וואָס מען האָט פאַרן פּאָ-
גראַם אויסגעקליבן גראַד קישינעוו. אַט זיינען עטלעכע סיבות :

1. נאָך אַדעס איז קישינעוו געווען די צווייטע שטאַט, וווּ ס'איז
אויפּגעשטעלט געוואָרן די שוואַרץ-מאהדיקע אַרגאַניזאַציע: „דער פאַר-
באַנד פון רוסישן פּאָלק”.

2. בעסאַראַביע מיט אירע 90 פּראָצענט פויעריס-אַנאַלפּאַבעטן, איז
געווען ווי באַרפון צו זיין די וואַנדי פון דער רוסישער רעוואָלוציע, אַזוי
פינצטער איז געווען די דאַרטיקע מאַסע.

3. דער מאַרד איבער אַ יינגל ריבאַלטשענקאַ אין דובאַסאַרי האָט
געגעבן שטאַף צו אַ העץ-פּראַפּאַגאַנדע.

די אויספאַרשונג האָט באַוווּזן ווער ס'איז דער מערדער: דאָס
איז געווען אַ קריסטלעך יינגל. אָבער בעת די אַנטיסעמיטישע פּרעסע,
בפּרט דער „בעסאַראַביע” פון קרושעוואַן, האָט פּונאַנדערגעשמירט די
מעשה מיטן ריטועלן מאַרד, איז די ידיעה וועגן יידישער אומשולד גע-
געבן געוואָרן מיט קליינער שריפט, וואָס קיינער האָט נישט באַמערקט.
דאָס פייער פון שינאַה איז שוין געווען צעבלאָזן.

מען קען די נעמען פון די פירערס פון „פאַרבאַנד פון רוסישן
פּאָלק”: די דירעקטאָרין פון דער שטאַטישער ביבליאָטעק כאַרזאַוסקאַיאַ,
דער נאַטאַר פּיסאַרזשעווסקי, דער ריכטער דאָוידאָוויטש, דער רעדאַקט-
טאָר קרושעוואַן, אַ בוי-אונטערנעמער פּראַנין, דער סענאַטאָר סימוג-
ראַדאָוו, דער ערד-באַזיצער שטשערבאַן, סתם אַ גביר מאַקאַי, נאָך אַן
ערד-באַזיצער באַלינסקי, אַ סטודענט פּאַפּאָוו, אַ דאַקטער סינאַידאַ א"א.

די אַרטיקע באַפעלקערונג איז נישט געווען גענייגט צו פּאָגראַמירן,

ס'איז פאר איר געווען אַ נייס. מען האָט אַראָפּגעבראַכט פּאַליציי און זשאַנדאַרן פון אוקראַינע און צענטראַל-רוסלאַנד אין ציווילע קליידער, כדי זיי זאָלן העצן דאָס פּאַלק און דינען ווי אַן „אָואַנגאַרד“. הדשים פאַר די געשעענישן האָט מען זיי געקאָנט זען אין גרויסן שענק „מאַסק-וואַ“ אויף אַלעקסאַנדראָוסקאַיאַ גאַס. דער דאָזיקער שענק איז געווען אַ מיין אַרבעט-בערזע, וווּ מען פּלעגט אַנדינגען אויף אַרבעט און פון דאַנען איז אַרויס דער קלאַנג אַז יידן מאַרדן קריסטלעכע קינדער. דער טרעפּפּונקט פון די אַגיטאַטאָרן איז געווען אין דער שטאַטישער ביבליאָ-טעק.

די ערשטע „שוואַלבן“ פון אַ גרויסן פּאַגראַם זיינען געווען די איבערפּאַלן אויף דער בונדישער אַרבעט-בערזע, אויף צעירי-ציון, גלאַט אויף יידן, געוויינלעך מוצאי-שבת, ווען מען איז אַרויסגעגאַנגען שפּאַ-צירן אויף אַלעקסאַנדראָוסקאַיאַ גאַס.

אַנגעהויבן האָט זיך דער פּאַגראַם ערב פּסח, זונטיק איז שוין געווען דער המשך: מען האָט אַרויסגעוואָרפּן יידן פון דער קאַנקע (אַ טראַמוויי געשלעפט דורך פּערד. נ. ג.), געראַבעוועט, געטרונקען בראַנפּן אויפן אַרט פון רויב, צעשלעפט זאַכן אַאָוו. צו „משה ביקס גאַס“, וווּ עס האָבן געווינט אַרבעטער, בעל-מלאכהס, קצבים, זיינען די פּאַגראַמש-טשיקעס נישט געגאַנגען. אַהיזן האָט זיך אפילו די פּאַליציי נישט געוויזן. דער ציל איז געווען די אַזיאַטסקאַיאַ גאַס. (ווייסאַדלער).

דער צענטראַל קאַמיטעט פון בונד פּאַרעפּנטלעכט אַן אויפרוה „צו אַלע יידישע אַרבעטער און אַרבעטערינס“, אין וועלכן דער צאַרי-שער רעזשים ווערט באַשולדיקט אין אויסשפּילן נאַציאָנאַלע מאַמענטן, כדי אויפצורייצן פּאַליאַקן קעגן רוסן, רוסן קעגן פּאַליאַקן און זיי אַלע קעגן יידן. „די מאַסע פּאַליציי און קאָזאַקן, וועלכע וואַרפּן זיך ווי היי-שעריקן אויף די אַרבעטער ביי יעדער דעמאָנסטראַציע... האָבן נישט געקענט איינשטילן עטלעכע הונדערט צערייצטע פּאַגראַמשטיקעס“, כאַטש אין קיינעווען געפינען זיך דריי הונדערט פּאַליצייאַנטן, דריי פּאַלקן מיליטער, דריי בריגאַדעס און אַ רעזערווע-באַטאַליאָן. דער אויפרוה פּאַלעמיזירט מיט די ציוניסטן פאַר זייער כלומרשטער פּאַסיווקייט און רופּט צו ענטפּערן מיט כוח. נישט אויסבאַהאַלטן זיך דאַרף מען, נאָר

מיט אַ שטאַרקער האַנט אויפטרעטן קעגן די פּאָגראַמטשטיקעס, ווייל דאָס איז דער איינציקער פּאַרשטענדלעכער פּאַר זיי אַרגומענט.

אין ענלעכן גייסט איז געשריבן די בראַשור „די קישינעווער הריגה“, וואָס דער בונד אין אויסלאַנד האָט אַרויסגעגעבן. דאָרט ווערט דערמאָנט, אַז אין די אַכציקער יאָרן האָבן די פּאָגראַמען „אַריינגעוואָרפן אין די אַרעמס פון ציוניזם נישט נאָר מאַסאָווע רעוואָלוציאַנערן, נאָר אַפילו דעם בעסטן טייל פון דער יידישער רעוואָלוציאַנערער אינטעליגענץ. דער רעזשים פון צאָר האָט בדעה נישט אַזוי צו דערשטיקן די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג צווישן יידן, ווי צווישן די רוסן, אַפציענדיק זי אויף אַנדערע וועגן.“ (הריגה)

די ידיעה וועגן פּאָגראַם האָט אַרויסגערוּפן אויך אַנדערע רעאַקציעס: ביי יידן און רוסן.

דובנאָו האָט זיך דעמאָלט געפונען אין אַדעס. דעם 7-טן אַפּריל איז אין קלוב „ביעסיעדאָ“ פּאַרגעקומען אַ רעפּעראַט פון אַדעסער ווונדערקינד וולאַדימיר זשאַבאַטינסקי, וואָס האָט געשריבן רוסישע פעליע-טאַנען אונטערן פּסעוּדאָנים אַלטאַלענאַ. ער האָט געהאַט דערפּאָלג.

בעת דעם איבעררייס האָבן אָנגעהויבן צו קומען פּליטים פון קישינעווע. ס'איז דאָרט געווען אַ שחיטה צוגעגרייט פאַר די אויגן פון דער מאַכט, וואָס האָט געדויערט דריי טעג.

די תקופה פון די אַפּריל-פּאָגראַמען האָט אַלעמען אויפגעטרייסלט. „דאָס רוסישע פּאַלק האָט אַ סך אַפּגעלערנט פון דער 22 יאָר דויערנדיקער שול פון יודאַפּאַביע: עס האָט אָנגעהויבן פון פּאָגראַמען און איז איצט דערגאַנגען צו אַ שחיטה.“

דובנאָו פּרעגט זיך נאָך אויף פּרטים „ווייל די צענזור פון מיניסטרער פּלעווע, וועמען מען האָט געהאַלטן פאַר שולדיק, האָט נישט דורכגעלאָזט גאַרנישט, אויסער פּאַלשע ידיעות, וועגן אַ געשלעג צווישן יידן און קריסטן.“ דובנאָו האָלט אַז מען דאַרף שאַפן אַ קאַנספּיראַטיווע אינפּאַרמאַציע-ביראָ, וואָס זאָל זאַמלען מאַטעריאַלן אויפן אַרט און פּונדערווייזן צו גרעסערע קהילות אין מערבֿ-אייראָפּע פאַר פּראָפּאַגאַנדע און פאַר דער פּרעסע.

אין דער זעלבער צייט שווימט אויך אויף אַ געדאַנק וועגן אַ זעלבסטשוין, כדי אַפצווענדן די חרפה פון שטאַרבן אָן אַ ווידערשטאַנד. עס שאַפט זיך אַ נאַציאָנאַלער קאַמיטעט, אין שפיץ פון וועלכן עס שטייט דער שפּעטערדיקער גרינדער פון תּל־אביב און זיין ערשטער בירגער־מייסטער מאיר דיזענגאָף. אַ גרופּע שרייבערס, צו וועלכע עס געהערט דובנאַוו, אַחד־העם, ראַוויצקי, בן־עמי און ביאַליק האָט באַשלאָסן באַלד פּונאַנדערצושיקן אַ צירקולאַר וועגן זעלבסטשוין. צוליב קאַנספּיראַציע ווערט ער געשריבן אויף העברעאיש. זיין מחבר איז געווען אַחד העם.

דער צירקולאַר איז געווען אַן אויסגעצייכנטער. עס איז געגעבן גע־וואָרן אַ פּסיכאָלאָגישע אויפקלערונג וועגן די געשעענישן. יאָרן לאַנג האָבן די רוסישע מאַסן געזען די באַציאָנונג מצד דער מאַכט צו די יידן און געקומען צו אַן אויספיר, אַז די יידן זיינען נישט בלויז רעכטלאָז נאָר אויך הילפּלאָז. קישינעוו האָט דאָס באַשטעטיקט. איז די פּליכט פון די יידן צו געבן צו פאַרשטיין, אַז אויב די רעגירונג פאַרטיידיקט אונדז נישט — קאַנען מיר זיך אַליין פאַרטיידיקן.

דער אויפרוף ענדיקט זיך מיט אַ דערמונטערונג און אַן אַפעל צו מעשים. ער דריקט אויס אַ מיינונג, אַז די מאַכט־אַרגאַנען וועלן נישט שטערן זיך צו שיצן.

עס ווערט אויך פאַרגעשלאָגן אַ צוזאַמענפאַר פון דעלעגאַטן פון אַלע קהילות, כדי צו באַטראַכטן דעם ענין און אויך צו פאַרטראַכטן זיך וועגן עמיגראַציע.

דער אויפרוף איז פאַרמערט געוואָרן אויף אַ העקטאַגראַף און פּונאַנדערגעשיקט אויף אַדרעסן פון רבנים און באַקאַנטע טוערס. אונטערגעשריבן איז געווען: אַ גרופּע יידישע שרייבערס. דער קאַמיטעט האָט דעלעגירט ביאַליקן קיין קישינעוו כדי ער זאָל דאָרט צונויפּזאַמלען מאַטעריאַל און גבית־עדות. (דובנאַוו).

ביאַליק האָט פון קישינעוו מיטגעבראַכט פיר הונדערט זייטן פאַר־שריבענע וועגן געשעענישן, פאַרעפנטלעכט אָבער האָט ער די פאַעמע „אין דער שחיטה־שטאַט“, וואָס האָט אויפגעטרייסלט די הערצער פון פאָלק און איז מער ווי אויפּרופן און רעזאָלוציעס אַריינגעדונגען אין

באווסטזיין פון מענטשן און געשאפן א קערפונקט אין באציאונג צו יידן/מערדער. דאס באציאנאלע געפיל איז געשטארקט געווארן און זיך פארוואנדלט אין רעאלן פאקטאר אין יידישן לעבן.

ווי מיר זעען האבן די וועגן פון בונד און פון די באציאנאלע ביר- גערלעכע קרייזן זיך באגעגנט: ביידע האבן באשלאסן צו שאפן א זעלבס- טשויך, וואס האט נאך געזאלט שפילן א ראלע אין די ווייטערדיקע גע- שעענישן.

אויך די אפשצונג פון די געשעענישן דורך די צוויי פאקטארן אין יידישן לעבן זיינען געווען ענלעכע. צעשיידט האט זיי בלויז די פערספעקטיוון אויף ווייטער, ווייל די גרונט-קאנצעפציעס זיינען געווען פארשיידענע. דאס גייט אבער ארויס פון די ראמען פון דער דאזיקער ארבעט.

מיר קערן זיך אום צום רוסישן שרייבער וולאדימיר קאראלענקא.

ווען דער פאגראם האט זיך אנגעהויבן איז קאראלענקא געלעגן קראנק, דערשלאגן צוליבן טויט פון זיין מוטער. ער האט אבער נישט געקאנט איינזיצן אויפן ארט און דעם 9-טן יוני פארט ער קיין קישי- נעוו, כדי אויפן ארט אנצוקוקן און זיך צוהערן צו דעם, וואס די יידן האבן איבערגעלעבט.

ער שרייבט:

„איך מיין אז דער בעסאראבער אנטיסעמיטיזם איז אזוי אלט ווי אלע אנדערע. ער האט צייטווייליק געדרעמלט ביז ס'איז געקומען א שנעלע און גרויזאמע דערוואכונג. צוליב וואס? צוליב פיל סיבות. אבער צווישן די אלע פארפלאנטערטע פעדעם איז פאראן איינער, וואס דער- שיינט ביי יעדן יידישן פאגראם, נאך אין קישינעווער איז ער געווען אזוי בולט, אז מען טאר אים נישט פארשווייגן, דאס איז דאס בלוטיקע, פינצטערע, חיהשע געשפענסט פון בלוט-בילבול, וואס מארשירט אין שפיץ פון פאגראם און ווארפט אויף אים זיין שווארצן שאטן...“

קאראלענקא דערציילט וועגן דער אויפרייץ-קאמפאניע פון דער פרעסע אין שייכות מיטן מארד פון יינגל אין דובאסארי. (קניגא אב אטצע).

קאראלענקא איז אויפגעציטערט און אַנשטאַט אויפרופן און פלאַך-
מיקע אַפּעלן האָט קאַראַלענקאַ אויסגעקליבן דאָס געווער פון קונסט און
אין אַ קינסטלערישן רעפּאַרטאַזש, „וואָס איז געוואָרן אַ קלאַסישע שאַך-
פּונג“ (סלוצקי) און דערמאָנט אין אַ סך ערטער ביאָליקן, האָט ער
געשילדערט דעם אויסזען פון קישינעוו, דער שטאָט פון טויט.

דער רעפּאַרטאַזש טראַגט דעם נאָמען: „דאָס הויז נומער 13“.
ס'איז דאָס הויז אויף אַזיאַטסקאַיאַ גאַס, וווּ ס'זיינען אומגעקומען מענטשן
אויף אַ באַרבאַרישן אופן. לויט דערציילונגען פון עדות, וואָס האָבן
איבערגעלעבט די געשעענישן האָט דער מחבר געגעבן אַ בילד, וואָס
איז אין אַ סך פּרטים ענלעך צו די שילדערונגען פון ביאָליקן. ס'איז,
אגב, נישט קיין ווונדער: ביידע האָבן באַזוכט דעם זעלבן טייל פון שטאָט,
ווי די באַנדיטן האָבן צו מיינסטנס געבושעוועט.

קאַראַלענקאַ וואַגלט אַרום איבער די גאַסן, וווּ עס וואַלגערן זיך
נאָך שערבלעך, פעדערן באַפלעקטע מיט ערשט נישט לאַנג פאַרגאַ-
סענעם בלוט. ער באַמיט זיך צו רעקאָנסטרווירן דעם פּילם פון די
פּאַסירונגען אין דעם צום שרעקלעכסטן אויסגעפרוּוּטן הויז נומער 13.
ער רעדט מיט מענטשן, וואָס האָבן איבערגעלעבט דעם פּאַגראַם און
אינטערעסירט זיך מיט די מיינונגען פון פשוטע בירגער וועגן אַלץ,
וואָס האָט זיך דאָ אָפּגעשפּילט. מיט איין וואָרט, דער רעפּאַרטאַזש איז
אויפגעבויט אויפן געוויינטלעכן פאַר קאַראַלענקאַ שטייגער: מיטן מעטאָד
פון קאָנקרעטע פּאַקטן, וואָס זיינען אַבער באַפאַרבט מיט אחריות-געפּיל
פון מחבר פאַר אַלץ וואָס איז פאַרגעקומען. ער שעמט זיך פאַר זיין
פּאַלק און גיט צו: „יאָרן וועלן זיין נייטיק, כדי ווי נישט איז אַפּצומעקן
פון זיכרון די חרפה פון געשעענעם, וואָס האָט מיט אַ שמוציק-בלוטיקן
פּלעק זיך געלייגט אויפן געוויסן פון קישינעווער „קריסטן“.

קאַראַלענקאַ קומט צום אויספיר, אַז די מאַטיוון, וואָס האָבן גע-
שטויסן די קרעמערס, בעלי-מלאכהס און אַנדערע שיכטן פון רוסישן
בירגערטום צום פּאַגראַם זיינען עקאָנאָמישע, זיי האָבן מורא פאַר יידי-
שער קאָנקורענץ.

דער פּאַגראַם האָט זיך אָפּגעשטעלט ווי אויף אַ באַפעל. דער גוי-

בערנאטאר האָט באַקומען אַן אַנווייזונג און מיט אַ מאָל, זייגער 5. איז געוואָרן רואיק. פֿאַר דעם האָט ער צו זיך קיין דעלעגאַציעס נישט צו־ געלאָזט, באַשולדיקט קאַראַלענקאַ, וועלכער שרייבט :

„איך בין דעם פערטן טאָג אין קישינעוו און כ'פיל זיך ווי אין אַ קאַשמאַרשלאָף. און ווי אין אַ קאַשמאַר מער ווי אַלץ מאַטערט דער באַוווסטזיין פון הילפלאַזיקייט“ (קניגאַ אַב אַטצע, ז. 90)

דער רעפארטאַזש איז געווען פאַרווערט אין רוסלאַנד דורך דער צאַרישער צענזור און איז דערשינען קודם אין לאַנדאָן אין דער דרו־ קעריי פון „בונד“. אין רוסלאַנד האָט מען צום ערשטן מאָל אָפגעדרוקט דאָס הויז נומער 13 אין יאָר 1905 בעת דער רעוואָלוציע.

אַן ענלעכע שטימונג ווי ביי קאַראַלענקאַ לעבט איבער די רוסישע שרייבערין (פון אַ יידישן פּאַטער) שטשעפּקינאַ־קופּערניק :

„איך געפין מיך אין אַ פולשטענדיק געדריקטן נשמה־צו־ שטאַנד מחמת דער קישינעווער פאַגראַם „אונד אַללעס וואָס דאַצו געהערט“ (געשריבן אין דייטש). ס'איז עפעס העסלעכס, שרעק־ לעכס. און די האַנדלונג און אויפפירונג פון דער מאַכט פאַר, בעת און נאָכן פאַגראַם זיינען אומדערהערטע. די פּאַליציי, דער גובער־ נאַטאַר, די פּראָקוראַרן, די מיניסטאַרן, „ער אַ לייך“ — אַלע דאַרף מען משפטן! הפּקות, רעכטלאַזיקייט, שקר, אומפאַרשעמט־ קייט — אַלץ איז דאָ!“ (קופּערניק ז. 75).

קאַראַלענקאַ איז אויסער זיך, דעפּרימירט. ער שרייבט : „דער אַנטיסעמיטיזם האָט פאַרפאַסקודיעט („זאַגאָדיל“) דאָס גאַנצע לעבן“ (ווערק, ב. 10, ז. 366).

באַלד נאָכן פאַגראַם האָט זיך שלום־עליכם געוואַנדן צו קאַראַלענ־ קאָ ער זאָל צושיקן אַ דערציילונג פאַר אַ זאַמלונג לטובת די קרבנות פון פאַגראַם. קאַראַלענקאַ ענטפערט מיט אַ בריוו פון 17־טן יוני 1903, אין וועלכן ער דערלויבט אַז שלום עליכם זאָל איבערזעצן זיין דערציילונג „דער בלינדער מוזיקאַנט“, ווייל אין איצטיקן מצב איז ער אומפּעאיק אַנצושרייבן עפעס ניס. און ער איז ממשיך :

„וואס לאזט זיך זאגן וועגן קישינעווער פאגראם? עס ווייזט אויס אז דא קאנען קיין צוויי מיינונגען נישט זיין: אַלע דאַרפן זיך צונויפגיסן אין איין און דעם זעלבן געפיל. דאָס איז עפעס אַ סטיי-כישע דערוואַכונג פון ווילדע איבערלעבונגען, וואָס רייסן זיך אַדורך ווי אַ ווילקאַן-לאַווע און וואָס אונדזער דינע קולטור-הייטל איז נישט אין שטאַנד בייצושטיין. איך האָב שוין לאַנג נישט דורכ-געלעבט אַזעלכע שווערע מינוטן, ווי אין די עטלעכע טעג, וואָס כ'האַב געוויילט אין קישינעוו.

כ'ווינטש דערפאַלג אייער זאַמלונג...”

די זאַמלונג, זאַל דאָ געזאַגט זיין, איז קיין מאַל נישט דערשינען.

קאראלענקאס אינטערווענץ אין פאלטאוו (1905)

עטלעכע בריוו פון קאראלענקא וועלן קלאר מאכן די סיטואציע אין יאר 1905 אין פאלטאוו. דאס יאר פון רוסישע מפלות אויפן יאפאנישן פראנט און פון דער ערשטער רעוואלוציע אין רוסלאנד.

די בריוו זיינען געשריבן צו פיאדאר דימיטריעוויטש באטיוש-קאוו.

„פאלטאוו, 2 פעברואר 1905. ביי אונדז איז דא פארהעלטניש-מעסיק רואיק. טאקע פארהעלטנישמעסיק: פארן 19-טן פעברואר האבן זיך ארומגעטראגן קלאנגען און, ווי מען דערציילט, האט מען אפילו פונאנדערגעטיילט „פראקלאמאציעס“: שלאגן יידן און סטודענטן. דאס אלץ איז אבער גארנישט, הגם ביי פיל מענטשן האט דאס געוועקט א מורא...“

די טעג האב איך פארעפנטלעכט אין „רוסקיע וויעדאמאסטי“ א נאטיץ וועגן „פעדאגאגישער פאליטיק“, וואס האט ארויסגערופן אין גאנצן אומדערווארטעטע אומדירעקטע קאנסעקווענצן. א געוויסע לייע-נערין — א יידישע פרוי פון מאסקווע — שרייבט מיר אין אן אפענעם בריוו, אז זי שיקט מיר 300 רובל „ווי א דאנק-אויסדרוק וואס איר האט אין „רוסקיע וויעדאמאסטי“ פארטיידיקט יידן“. זי האט אודאי געוואלט זאגן אז זי גיט איבער די 300 רובל אין מיין רשות פאר א ווילטעטיקן צוועק...“

דעם 18-טן יוני 1905.

„אין פאלטאוו האט מען צוויי מאל געשמועסט וועגן אומ-“

רוען און פאָגראַמען, מען האָט פאַרשפּרייט פּראַקלאַמאַציעס, וואָס רופֿן צו שלאָגן יידן און בונטאַרן, אָבער צו מעשים איז נישט געקומען. אַ 20 קילאָמעטער פון אונדז זיינען פאַרגעקומען פּויע־רישע אומרוען, וואָס טראָגן אַן אַגראַר כאַראַקטער... אָבער ביי דער געלעגנהייט איז זיך נישט באַגאַנגען אַן יידן און פּאַנעס. עס זיינען פאַרגעקומען עטלעכע פּאַלן פון אויסברוכן. די באַרימטע קאַזאַקן.

דעם 28טן 10טן 1905.

„ביי אונדז דאָ האָט אַ פּאַגראַם געהאַנגען און טיילווייז הענגט נאָך איבער אונזערע קעפּ... אַחוץ אַלעס איבעריקן האָבן מיר נאָך אַ „יידן־פּראַגע“. לעת־עתה גיט זיך אין אויסצומיידן אַ צוואַ־מענטוויס און אַן אומגעהייער אומגליק. אַ פּאַר דערפּער און באַ־צירקשטעט זיינען צעראַבעוועט. אין פּאַלטאַווע איז זייער אומרואַיק, אָבער ס'איז נישטאָ קיין פּאַגראַם און די שפּאַנונג לאָזט אַפּ. איך האָב מיך אַרויסגעשלאָגן פון די כּחות. ס'איז אויסגעקומען צו ריידן צו אַ פּיל טויזנט־קעפּיקן המון. איך גיי אַרום מיט אַ פּאַר ראַט־מענער און ווילע מענטשן פון דער געזעלשאַפט איבער די מערק. מיר ריידן, מיר באַרואַיקן.

דעם 30טן יוני 1906.

„דעם 29טן, 30טן יוני און ערשטן יולי וועט אין פּאַלטאַווע פאַרקומען אַ חגא מיט איקאַנעס. דאָס האָט פאַרשטייט זיך אַרויס־גערופֿן אַ מורא. וווּ מען גייט אַרום מיט קריסטלעכע איקאַנעס, דאָרט דערוואַכן „גוטע געפּילן“ צו אַזאַ מדרגה, אַז אַלע דערוואַרטן אַ פּאַגראַם...“

די קאַזאַקן, פאַרשטייט זיך, וואַרטן נאָר אויף אַ געלעגנהייט צו רויב. יא, קאַזאַקן ביי אונדז דאָס איז אַ ווילדע קאַמאַנדע... מיט ווילדע באַוועגלעכע אויגן, וואָס קוקן גריק אַרויס אויף רויב...“

נעכטן האָבן זיך פּונאַדערגעשפּרייט קלאַנגען אַז אין אַ יידישער וויוונג זאָל מען האָבן געפּונען אַ באַמבע. די קלאַנגען שטאַמען פון דער פּאַליציי.“

קאַראַלענקאַ גיט צו, אַז אפּשר איז דאָס מאָל יאָ פאַראַן אַן אמת אין די קלאַנגען, ווייל יידן גרייטן זיך צו זעלבסטשוץ. דער בריוו ענדיקט זיך אַזוי: „די שטימונג איז אַ געשפּאַנטע, פיל יידן האָבן פאַרלאָזט די שטאָט, די גאַסן זיינען נעכטן געווען פּוסט, היינט אוודאי. איך בין אָבער איבערצייגט, אַז צו קיין פאַגראַם וועט נישט קומען און מאָרגן פרי קער איך זיך צוריק אַ היים... דאָס דאָרף טראַכט מער וועגן דער דומע ווי וועגן פאַגראַמען אויף יידן. אַלץ איז אָפהענגיק פון אַ פּראָוואַקאַציע, און אויף אַ שטאַרקער פּראָוואַקאַציע, מיין איך, וועלן זיי זיך נישט דעצי- דירן.“ (בריוו).

צו די דאָזיקע בריוו האָב איך בדעה צוצוגעבן בלויז איין קורצע באַמערקונג פון אברהם באַריסאָוויטש דערמאַן, דער פריינד, דער קאַ- רעספּאַנדענט, וואָס האָט געקאָנט קאַראַלענקאַ זייט 1902 און האָט גע- ווינט אין פּאַלטאַווע. אגב, איז דערמאַן, אַ ליטעראַטור־קריטיקער, גע- ווען דער, וואָס האָט צוזאַמען מיט קאַראַלענקאַס פרוי צוגעגרייט צום דרוק די ליטעראַרישע ירושה פון איר מאַן.

דערמאַן שרייבט אין זיינע זכרונות וועגן קאַראַלענקאַ:
„ס'איז מיר אויסגעקומען אַ מאָל אים צו זען אין כעס. דאָס איז געווען אין די אַקטאָבער־טעג 1905, ווען שוואַרץ־מאהדיקע עלע- מענטן האָבן פּראַבירט צו מאַכן אַ פאַגראַם אין פּאַלטאַווע. איך געדענק די רעדע אין שאַט־ראַט, אין וועלכער ער האָט גערופּן זיך אַנטקעגנצושטעלן די פאַרגעוואַלדיקער און נישט לאָזן טון קיין עוולה מענטשן, וואָס קאָנען זיך נישט ווערן. און איך געדענק דעם פּלאַם פון צאָרן אויף זיין שיינ פנים מיטן אויסדרוק פון טיפּן אומעט.“ (דערמאַן, ז. 254)

דער פראצעס פון מענדל בייליס

א דאנק דעם ראמאן פון אמעריקאנער יידישן שרייבער בערנארד מאלאמוד „דער מאן פון קיעוו“ איז ווידער דערמאנט געווארן דער פון לאנג פארגעסענער נאמען פון מענדל בייליס.

איך דערמאן מיר, ווי אנטיסעמיטן אין גאליציע און אין פוילן פלעגן זידלען א יידן מיטן צונאמען „בייליס“, אריינלייגנדיק אין דעם ווארט א לאדונג פון שינאה נישט בלויז צום מענטשן, נאר צו א גאנצן שבט, צו א פאלק, צו א רעליגיע, פון וועלכער עס איז ארויסגעוואקסן דאס קריסטנטום.

ווער איז געווען בייליס און אין וואס איז באשטאנען די אפערע ?

בייליס איז געווען אן אונגעשטעלטער אין א ציגעלניע פון יידישן אייגנטימער זייצעוו, וואס האט זיך געפונען אין א פארשטאט פון קיעוו לוקיאנאווקע.

אין א געוויסן מערץ-טאג, פאר פסח, 1911, האט מען אין דער געגנט פון דער ציגעלעניע געפונען אן אויף טויט צעשטאכענעם קערן פער פון א דרייצן-יאריקן רוסישן יינגל אנדריי יושטשינסקי.

אויפן סמך פון אונטערגעשטעלטע עדות האט די פאליציי באשול-דיקט בייליסן אין באגין דעם מאַרד. דער רעאקציאָנערער רעזשים האָט גלייך צעבלאָזן דעם גאַנצן ענין. פּונקט ווי די דרייפּוס-אַפּערע אין פּראַנקרייך האָט די בייליס-אַפּערע אין רוסלאַנד צעטיילט דאָס לאַנד, און אויך מערבֿ-איראָפּע, אין צוויי לאַגערן.

„דער בייליס-פראצעס איז א דרייפוס-אפערע, אבער א נאך העס-
לעכערע און פיל ברוטאלער אָנגעפירט ווי יענע. ווייל — שרייבט
ווייטער ב. וויאר אין „ל'הימאניטע“ — עס קאָנען זיך געפינען
מערדער און פאַררעטער אויך צווישן יידן, אָבער עס קאָנען זיך
נישט געפינען צווישן זיי קיין מערדערס אויס רעליגיעזע סיבות.

דער „ריטועלער מאַרד“ איז אַ גרויזאַמער אָבערגלויבן, וואָס דער
מיטלעלטער האָט אויסגעבאַרגט ביי די רוימער, וועלכע האָבן באַ-
שולדיקט אין ריטועלן מאַרד די ערשטע קריסטן.
(„ל'הימאניטע“, 10, נאָוועמבער, 1913).

אין זיינע זכרונות שרייבט דובנאָוו, אַז דער מיניסטער שטשעגאַ-
לאָוויטאָוו האָט אונטערשטיצט דעם „סאָיוז רוסקאָוואַ נאַראַדאַ“, וואָס
האָט בדעה צו אינסצעניזירן אַ גרויסן פראַצעס.

מען דערציילט, אַז ווען דער צאַר איז געווען אין קיעוו אויף די
פּייערונגען בעת וועלכער דער מיניסטער סטאַליפּין אין דערמאַרדעט
געוואָרן, האָט אים דער מיניסטער פאַרזיכערט, אַז דער מאַרד איבער
יושטשינסקין איז אַן ספק אויסגעפירט געוואָרן דורך יידן.

דער מיניסטער באַזייטיקט די אַרטיקע אויספאַרשערס און שיקט
אַראָפּ „ספעציאַליסטן“ פון פעטערבורג. זיי האָבן דאָס געזאַלט פעסטש-
טעלן די עקסיסטענץ פון אַ „ריטואַל“ אין מאַרד, וואָס איז פאַקטיש
אויסגעפירט געוואָרן מיט אויסרעכענונג אין דער ספעלונקע פון פרוי
טשעבעריאַק.

דובנאָוו דריקט אויס אַ מיינונג, אַז די היסטאָרישע געזעלשאַפט
איז מחויב צוצושטעלן היסטאָרישן מאַטעריאַל וועגן ענין און פאַרעפנט-
לעכן אין „יעוורעסקאָיאַ סטאַרינאַ“ אַרבעטן וועגן דער געשיכטע פון
ריטועלע פראַצעסן אין פּוילן און רוסלאַנד.

די פּלאַנירטע אַרבעט ווערט געפירט. בעת אַ רעפּעראַט פון מ. ל.
טריווס קומט אַריין אין זאַל קאַראַלענקאַ.

דער פאַרזיצער פון דער געזעלשאַפט באַגריסט אים ווי „אונדזער
מיטקעמפּער און אויסדריקער פון געוויסן פון די בעסטע רוסישע מענטשן“.

דובנאָוו באַמערקט ווי פון די אַרויסגעזאָגטע לויבן האָט זיך פאַרשעמט דער באַרימטער שרייבער, וואָס פּערסאָניפּיצירט דעם אמת און יושר. קאָראַלענקאַ האָט געענטפּערט קורץ: קעמפּנדיק מיט שעדלעכע פאַר-אורטיילן דערפילט ער זיין מענטשלעכן חוב.

דובנאָוו דרוקט אָפּ אין דער צייטונג „דיען“ אַן אַרטיקל אונטערן קעפל „די מקורים פון ריטועלן שקר“, אין וועלכן ער רעכנט אויס גאַנצע פיר:

1. דער פאַרלאַנג אויפצוקלערן סודותדיקע פאַרברעכנס, ווי למשל טייטן אומגעזעצלעכע קינדער;

2. בכיוונדיק פאַרדעקן געהיימע פאַרברעכנס;

3. פאַבריצירונג פון מאַרטירערס און הייליקע צוליב מאַטעריעלן פּראָפיט;

4. באַדערפעניש איינצוריידן די שונאיי-ישראל, אַז זייערע קרבנות זיינען זיך נוקם.

דעם אַרטיקל ענדיקט דובנאָוו מיט אַ ציטאַט פון זיין באַליבטן שרייבער קאַנדאַרסע:

„זיי האָבן מיר געגעבן די ברירה צו זיין אַן אונטערדריקער אָדער אַ קרבן, איך האָב אויסגעוויילט מיין אומגליק און זיי געלאָזט זיין די פאַרברעכערס“. אגב, פאַרן דאָזיקן אַרטיקל איז דער רעדאַקטאָר געווען פאַרמשפּט און דאָס זעלבע האָט אויך געדראָט דובנאָוו, אָבער צוליב דער מלחמה, וואָס איז דערווייל אויסגעבראַכן איז דער ענין אָפּגעלייגט געוואָרן און שפּעטער איז דער רעזשים אַליין געפאַלן. (דובנאָוו ב. 2, ז. 134 — 135, 144, 155).

גאָר שטאַרק איז געווען די רעאַקציע פון בעסטן טייל פון דער רוסישער געזעלשאַפּט. גרווענבערג און מיליוקאָוו באַשטייען אויף דעם אַז קאָראַלענקאַ זאָל פאַרפאַסן אַן אויפרוף, וואָס ווערט פאַרעפּנטלעכט אין דער צייטונג „ריעטש“. מיר לייצען דאָרט:

„אין נאָמען פון גערעכטיקייט, אין נאָמען פון שכל און מענטשן-ליבע הייבן מיר אויף אונדזער שטימע קעגן פרישן אויסבראך פון פאָנאָטיזם און פינצטערן שקר. פון לאַנג שוין פירט זיך אָן אייביקער קאָמף פון דער מענטשהייט פאַר פרייהייט, גלייכבאַרעכ-טיקונג און ברודערשאַפט צווישן מענטשן, קעגן שקלאַפּעריי, שינאה און צעטיילונג. און אָט אין אונדזער צייט — ווי דאָס איז שטענ-דיק געווען — די זעלבע מענטשן, וואָס אונטערדריקן זייער אייגן פאַלק, וועקן אין אים עקשנותדיק דעם גייסט פון רעליגיעזער פיינדשאַפט און נאַציאָנאַליסטישן האָס. זיי רעכענען זיך נישט מיט דער מיינונג פון פאַלק, נישט מיט זיינע רעכט. זיי זיינען גרייט צו דערשטיקן מיט שטרענגע מיטלען און זיי אַליין דערמוטיקן די נאַציאָנאַלע אַבערגלויבנס, בלאָזן פונאַנדער פאַלשע מיינונגען און רייצן אויף צו אונטערדריקן בירגער פון אַן אַנדערן שבט... מ'האַט ווידער אויפגעלעבט די ליגערישע מעשה, אַז יידן באַנוצן קריסט-לעך בלוט“.

ווייטער ווערט דערציילט דער היסטאָרישער מקור פון עלילת-דם, פון וועלכן אין די רוימישע צייטן זיינען נאָך די קריסטן געווען די ערש-טע קרבנות. קאַראַלענקאַ האָט שטודירט דעם ענין. ער ברענגט מיינונג-גען פון הייליקן יוסטינוס, טערטוליאַניוס, וואָס האָבן דעם בלוט-בילבול באַטראַכט פאַר אַ בפירושן ליגן.

דער אויפרוף דערמאָנט אויך דאָקומענטן, אויף דעם סמך פון וועל-כע די צאַרן אַלעקסאַנדער דער ערשטער און ניקאָליי דער ערשטער, ווי אויך דער פאַטריאַרך גריגאָרי האָבן געשטעמפלט דעם בלוט-חשד. דער אויפרוף אָפּעלירט צו דער עפנטלעכקייט: „שעמט זיך, שעמט זיך צוצו-שרייבן אַזאַ פאַרברעך מענטשן, וואָס האָבן צו דעם קיין שייכות נישט! הערט אויף, באַטראַכט זיך!“

דער אויפרוף איז געווען אונטערגעשריבן דורך מיטגלידער פון מלוכהשן ראַט, פון שרייבער, אַרטיסטן, סטודענטן, וויסנשאַפּטלער... מיר באַגרענעצן זיך בלויז צו עטלעכע, מער באַקאַנטע אין אויסלאַנד ווי די שרייבערס: אַרציבאַשעו, בלאַק, סערגיעוו צענסקי, טשיריקאָוו, זינאַדאַ היפיוס, פ. סאַלאַגוב, נעקראַסאָוו, די פּראַפּעסאָרן טוגאַן-באַראַנאָוסקי,

באדוען-קורטענע, ראַסטאַווצעוו, נעמיראַוויטש-דאַנטשענקאַ, סעראַפּימאַ-
וויטש, מיליוקאַוו, קופּרין, קופּרין, רובאַקין, קופּאַלאַ, אַסענדאַווסקי... (רוסקאַיע
באַגאַסטטוואַ 1911, נומ. 12).

צום אויפרוף האָבן זיך אָנגעשלאָסן פּראָסטע מענטשן אין נאַמען
פון גאַט און דער קירכע. די צייטונג „אַדעסקי ליסטאַק“ פאַרעפנטלעכט
אַ בריוו, וווּ דער ערשטער זאַץ קלינגט: „לויט דער איניציאַטיוו פון וו.
קאַראַלענקאַ... האָבן געזעלשאַפטלעכע טוערס זיך געוואָנדן... צו דער
רוסישער עפנטלעכקייט מיט אַן אויפרוף צוליב דעם בלוט-בילבול קעגן
די יידן. די פּיל טויזנטקעפיקע יידישע באַפעלקערונג פון אַדעס האָט אַ
רעכט צו פאַרלאַנגען פון אירע קריסטלעכע מיטבירגער זיי זאָלן זיך
סאָלידאַריזירן מיטן קול פון די נאַבעלע הערצער און מוחות פון רוס-
לאַנד.“ עס ווערט דאָ דערמאָנט, אַז צווישן די ערשטע חתימות געפינט
זיך די פון אַנדרייעוו, גאַרקי, קאַראַלענקאַ...

עס האָבן זיך גענומען שיטן אונטערשריפטן פון מענטשן פון אַלע
שיכטן.

די עפנטלעכע מיינונג איז געווען אויפגעבראַכט. דער אויפרוף
און די אַרטיקלען אין דער פּרעסע האָבן געהאַט זייער ווירקונג.

קאַראַלענקאַ האָט זיך אָבער נישט געקאָנט באַרואיקן. ער ווערט
אין גאַנצן אַריינגעצויגן אין דער אַפּערע און באַרואיקט זיך ערשט ווען
בייליס איז געוואָרן באַפרייט. די יאָרן 1911-1913 זיינען פאַר אים יאָרן
פון איבערמענטשלעכן אַנשטרענג.

דעם 18-טן נאָוועמבער 1911 שרייבט קאַראַלענקאַ צו זיין פּרוי אַ
בריוו, אין וועלכן ער בעט זי זאָל אים אומבאַדינגט שיקן די
מאַטעריאַלן וועגן ריטועלן מאַרד, וואָס געפינען זיך אין קאַנווערטן מיט
אַנטשפּרעכנדיקע אויפשריפטן. ער מוז דאָס דרינגענד האָבן, ווייל דער
ענין יושטשינסקי צעוואַקסט זיך און ער ווערט אַריינגעצויגן אין דער
פאַרטיידיקונג.

„נעכטן האָב איך זיך דערווסט מיט פאַרביטערונג, אַז די קיעווער
צייטונגען און, נאָך זיי, די „רוסקיע וויעדאַמאַסטי“ האָבן שוין געמאַלדן,
אַז וו. ג. קאַראַלענקאַ טרעט אויף אין ענין בייליס.

כ'האב נאך נישט געגעבן קיין דעפיניטיוון ענטפער און די אדוואקאטן האלטן, אז כ'בין שוין איינגעשפאנט און הייבן מיך אן אונטער-צויאגן. איך האב נעכטן געזאגט וועגן דעם גרוזענבערגן. ער פארזיכערט מיך, אז ער האט וועגן דעם געזאגט, און דאס בוסד, נאר זיינע חברים די פארטיידיקער, אבער טאקע באלד הייבט ער אן מיך צו איבערצייגן, אז ס'איז נייטיק און אז דאס קאן אין א געוויסער מאס האמעווען די אומפארשעמטע האנדלונג פון די געריכטס-אינסטאנצן... דער ענין איז נישט קיין לייכטער. נעכטן האט זאמיסלאווסקי (דומע-דעפוטאט, מיט-גליד פון „סאיוו רוסקאווא נאראדא“, אויפן פראצעס דער ציוויל-מאנער אין נאמען פון פרוי יושטשינסקי, דער מוטער פון דערמארדעטן יינגל אנדריי נ. ג.) פונאנדערגעשיקט צו די דעפוטאטן א גאנצע רשימה פון „ריטועלע מארדן“ זייט דעם פערטן יארהונדערט. כ'וועל זיך מוזן בא-קענען מיטן פראבלעם און זאמלען דאקומענטאציע כדי אפצולייקענען און אויפצוקלערן“.

ער בעט אויך מען זאל אים שיקן די רעדע פון מולטאנער ענין.

א ביבליאטעקאר פון דער פעטערבורגער עפנטלעכער ביבליאטעק אלעקסאנדער איסאיעוויטש בראודע באזוכט קאראלענקא און ברענגט אים א דאקומענטאציע וועגן עלילת-דם.

דער רוסישער שרייבער קארניי טשוקאווסקי דערמאנט אין זיינע זכרונות דעם טאג פון 15-טן מאי 1912. קאראלענקא איז געווען שטארק דערשלאגן: צוויי רעדאקטארן פון „רוסקאיע באגאטסטווא“ זיינען ארעסטירט, דער דריטער, זיין נאענטסטער פריינד אנענקאו איז שווער קראנק און פארט קיין אויסלאנד זיך היילן. קאראלענקא אליין האט צו טון מיט געריכטן: ער איז פארפאלגט פאר עטלעכע ארטיקלען. מענטשן קומען צו אים זיך באקלאגן און ער לויפט באלד אינטערווענירן:

„שוין אט אין די טעג, וועגן וועלכע איך דערצייל איז וולא-דימיר גאלאקטיאנאוויטש ביי זיין גאנצער פארנומענקייט און שרעק-לעכער מידיקייט פארכאפט געווארן פון זיין צוגרייטן זיך צו פאר-טיידיקן בייליסן.“ (טשוקאווסקי).

פאראן נאך א מאטיוו, פאר וואס קאראלענקא האט זיך באטייליקט אין דער פארטיידיקונג פון בייליסן, א חוץ דעם הומאניטארן און פאט-

ריאָטישן : „ס'איז נייטיק געווען, אַז די ליטעראַטור אין אונדזער צייט זאָל נישט זיין אין אַ זייט פון לעבן“. (צו פּראָטאָפּאָוו, 16-טן יוני 1921).

קאַראַלענקאַ שרייבט צענדלינגער אַרטיקלען אין דער צייט צווישן אָנהייב פון דער אויספאַרשונג ביזן פּראָצעס אין אַקטאָבער 1913 און שפּעטער. איינער פון די אַרטיקלען, וואָס איז שפּעטער אַריין אין דער זאַמלונג פון זיינע ווערק אין דער סעריע „וועגן פּאָראַם-ענינים“ רופט זיך : „צו דער פּראָגע פון ריטועלע מאַרדן“.

קאַראַלענקאַ זאָגט אַז די לעגענדע וועגן ריטועלן מאַרד האָט די אייגנשאַפט, וואָס זי ברעכט אויס סטיכיש, ספּאַראַדיש ווי אַן עפּידעמיע פון אַבערגלויבן. צום לייכטסטן צינדט זיך אַן די פינצטערע מאַסע.

די אינקוויזיציע פאַרמאַגט מיטלען אויף אויסצופּרעסן גבית-עדות, וואָס זאָלן באַרעכטיקן דעם פּסק-דין. ווען מען באַטראַכט אַבער דעם ענין מיט קאָמפּעטענץ און אַן ליידנשאַפט פּלאַצט די לעגענדע ווי אַ זייפּנ-בלאָז. דער אמת דערגרייכט צו די מאַסן צו שפּעט „און דעמאָלט כאַפט אַרום די מאַסע פאַרשטענדיקע און ערלעכע מענטשן פון דער קריסטלע-כער וועלט אַ צאָרן און אַ חרפה“. קאַראַלענקאַ באַווייזט מיט פּויפּסט-לעכע דאָקומענטן פון אינאַצענטי דעם פּערטן (13-טער י"ה), אַז „אַ טייל גייסטלעכע און וועלטלעכע פירשטן, כדי צו פאַרכאַפּן אויף אַ רעכט-לאָזן אופן זייער (פון די יידן) פאַרמעגן, טראַכטן זיי אויס קעגן זיי (די יידן) גאַטלאָזע באַשולדיקונגען. כאַטש לויט דער הייליקער שריפט איז זיי פאַרווערט אין פּסח זיך צוצורירן צו אַ מת, וואָרפט מען אויף זיי אַ פאַלשע באַשולדיקונג, אַז פּסח טיילן זיי כלומרשט צווישן זיך אַ האַרץ פון אַ געהרגעט יינגל“. (בולע, 18 אויג. 1247).

אויך קלעמענט דער 14-טער שטעלט פּעסט, אַז „ווי איין פּויפּסט האָט נישט געהאַלטן פאַר גערעכט די באַשולדיקונג אין באַנוצן בלוט“.

אַן ענלעכן באַשלוס טראַגט אַרויס דער פּרייסישער קעניג פּריד-ריך דער צווייטער, וועלכער רופט אַ גרויסע באַראַטונג אין שייכות מיטן טויט פון פינף קריסטלעכע קינדער אין פּולדאַ, פאַר וועלכע די שולד איז געוואָרפן געוואָרן אויף יידן.

נאך פיל אנדערע ביישפילן דערגייט קאראלענקא צום ענין בייליס
און פירט אויס :

„עס פאדערט זיך בלויז אן אמתדיק געריכט. א גלייכער פאר אלע
מענטשן און נאציעס, עס פאדערט זיך, אן די אויספארשונג זאל
זיך שטיצן אויף באווייזן וואס האבן א שייכות צום ענין גופא און
גלייך פאר אלע מענטשן און אלע גלויבנס“. (אלע ווערק, ב. 9, ז. 279).
גלייך ווי נאכן קישינעווער פאגראם קומט אויך איצט קאראלענקא
אויפן ארט פון די פאסירונגען. אין די טעג ווען עס קומט פאר דאס גע-
ריכט, באזוכט קאראלענקא לוקיאנאווקע, די געגנט פון דער ציגעלניע.
דארט רעדט ער מיט מענטשן, וואס האבן געקענט אנדרייען. קינדער,
וואס האבן זיך געחברט מיט אנדרייען דערציילן אים וועגן זייערע שפילן;
ער פרעגט אויס וועגן בייליסן און קיינער, פון גרויס ביז קליין, לאזט
נישט פאלן קיין שלעכט ווארט וועגן אים: ער איז געווען א שטילער
מענטש און אלע האבן אים געלויבט.

נאכן באזוך אין לוקיאנאווקע קערט זיך קאראלענקא צוריק אין
שטאט אריין, ווו די שיינע הייזער, די גרויסע געשעפטן, די עלעקטרישע
באלייכטונג און דער טומל פון די צייטונגס-פארקויפער קאנען נישט
אויסווארצלען דעם איינדרוק, אז ער לעבט אין 16-טן יארהונדערט.

דער פראצעס האט זיך אנגעהויבן דעם 25-טן אקטאבער 1913.
דער פארזיצער איז געווען באלדירעוו; די באשולדיקער וויפפער און
טשאפלינסקי זיינען אראפגעשיקט געווארן אזש פון פעטערבורג; אין נא-
מען פון אנדרייס מוטער איז אויפגעטראטן שמאקאו און זאמיסלאווסקי;

בייליסן האבן פארטיידיקט די בארימטסטע אדוואקאטן: מאקלאקאו,
קאראבטשעווסקי, זארודני, גריגאראוויטש-בארסקי, ווינאווער, אורוסאו,
און גרוזענבערג. ווי אן עקספערט האט די באשולדיקונג נישט געפונען
קיין בעסערן ווי א ליטווישן גלח פון אוזבעקיסטאן פראנניטיס.

גרוזענבערגס ראל אין דאזיקן פראצעס איז געווען א גאר וויכטיקע.
מען האט עס באלד אפגעשאצט און די ערשטע יידישע שטאט תל-אביב
האט נאך ביי זיי לעבן אנגערופן א גאס אויף זיין נאמען.

נאך דער רעוואלוציע אין רוסלאנד האָט גרוזענבערג זיך באַזעצט אין ריגע און שפעטער אין נײַס, וווּ ער איז געשטאָרבן אין יאָר 1941.

עס איז אינטערעסאַנט זיך צו באַקענען מיט זיינע זכרונות וועגן פראַצעס. אַ טייל פון זיי זיינען געווען פאַרעפנטלעכט אין דער יידישער צייטונג „פאַריווער היינט“.

גרוזענבערג דערציילט, אַז בעתן פראַצעס אין קיעוו איז קאָראַ- לענקאַ מיט אַ מאָל פאַרשווינדן און קיינער האָט נישט געוואוסט וווּ ער האָט זיך אַהין געטון. מען האָט זיך געחידושט, אָבער נישט פאַרשטאַנען זיין שריט. ערשט נאָך עטלעכע טעג איז ער ווידער דערשינען און דער- ציילט דעם סוד פון זיין פאַרשווינדן: ער האָט געפאַרשט דעם אופן ווי אַזוי מען האָט באַשטימט די געשווירענע ריכטער. ער האָט פעסט- געשטעלט, אַז דער אָפּקלייב איז געווען געמאַכט מיט אַ כוונה: מען האָט אויסגעוויילט עס-האַרציהם, פויערים, דאַרפישע איינווינער; דער געבילדעטסטער צווישן זיי איז געווען אַ בידעריקער באַאַמטער.

„אין דערפער וווּ עס האָבן געווינט די געשווירענע ריכטער האָט מען געשיקט פאַליציי-אַגענטן מיטן אויפטראַג, לויטן אויס- דרוק פון אַן אָפיציעלן דאַקומענט, נישט צו דערלאָזן, אַז די יידן זאָלן באַאיינפלוסן די דאָזיקע ריכטער. עס איז נישט שווער זיך פאַר- צושטעלן, ווי אַזוי די דאָזיקע אַגענטן האָבן באַאַרבעט די געשווי- רענע ריכטער אונטערן אויסרייד פון באַשיצן זיי קעגן אַ כל- מרשטער יידישער השפּעה“ (היינט, 5 מערץ 1934).

שרייבנדיק די דאָזיקע שורות האָט גרוזענבערג געהאַט אין זיכרון די 5-בענדיקע „דאָסיע“ פון אַרכיוו, וואָס ער האָט געלייענט נאָך דער רעוואלוציע פון 1917 אין פעברואַר.

ער דערציילט, ווי אַזוי דאָס יוסטיץ-מיניסטעריום האָט געזוכט עקספּערטן צווישן די רוסישע געלערנטע גייסטלעכע, וואָס זאָלן באַשטע- טיקן די עלילת-דם, אָבער אין דעם גייסט האָט קיינער נישט געוואָלט אויפטרעטן. ערשט דעמאָלט האָט מען געבראַכט צו פירן פון טאַשקענט אַן אַראַפּגעזעצטן פון אַמט קסיאַנדז פראַנייטיס.

די פאַרטיידיקונג האָט איינגעלאָדן דעם געלערנטן טראַאיצקי,

וועמענס קעגן־עקספערטיזע האָט געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק. אין די יינגערע געריכטס־קרייזן האָט קאַראַלענקאַ געהערט זאָ אַפּשאַצונג: „ענדלעך האָט גענומען אַ וואָרט די רוסישע וויסנשאַפּט“.

גרוזענבערג דערציילט ווייטער, אַז די עקספּערטן האָט מען ווייניק באַצאָלט פאַר זייער טירחה. דער פאַרזיצער באַלדירעוו האָט געטענהט מיט ציניזם: עס איז ווייניק? טאָ פאַרט נישט אין זשידאַווסקע ענינים פון פעטערבורג. איבעריקנס, דער קהל וועט שוין באַצאָלן. (דאָרט).

לויט דעם פאַראַנענעם אַרכיוו איז צו זען, אַז די מאַכט האָט גע־נומען אונטער פּאָליציי־אישער אויפזיכט מענטשן, וואָס האָבן געשיקט צו בייליסן בריוו פון מיטגעפיל. דער גובערנאַטאָר גירס אַליין איז גע־ווען איבערצייגט, אַז מען וועט בייליסן באַפרייען און כּדי דאָס זאָל נישט ווירקן אויף די וואָלן צו דער דומע האָט ער פאַרגעלייגט אַפּצור־רוקן דעם טערמין פון פּראָצעס.

די אמתע מערדער פון אַנדרייען זיינען געווען סינגאַיעווסקי און רודזינסקי. מען האָט זיי אַראַפּגעבראַכט ווי עדות פון דער קאַטאַרגע, אָבער דער פאַרזיצער באַלדירעוו און די באַשולדיקער וויפּפער, זאַמיס־לאָווסקי און טשאַפּלינסקי האָבן זיך באַראַטן צי זאָל מען זיי בכלל פאַרהערן. לעת־עתה האָט מען די עדות פאַרהאַלטן אין פּאַסטאַוו, נישט ווייט פון קיעוו.

אין באַראַטונגס־צימער פון די געשווירענע ריכטער איז דער פאַר־טייער געווען אַן איבערגעטוענער זשאַנדאַר, וואָס פּלעגט דעם פאַרזיצער דערטראַגן אַלץ, וואָס איז דאָרט געוואָרן גערעדט. עס זיינען אויך געשיקט געוואָרן צוויי דעלעגאַטן פון פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט: ליובימאַוו און דיאַ־טשענקאַ. זייער אויפגאַבע איז געווען צוצושטעלן באַריכטן וועגן פּראָ־צעס. אַט איז אַ קליינער ביישפּיל: „הגם קיין באַווייזן זיינען נישטאַ, דאָך וועט דער פינצטערער צוזאַמענשטעל פון די ריכטער אונטער דער השפּעה פון זייער שנאה צו יידן, פאַרמשפּטן בייליסן אויך אַן באַווייזן“.

(היינט, 7 מערץ 1934).

גרוזענבערג אַליין, פּונקט ווי דער גובערנאַטאָר, איז נישט געווען זיכער צו דער פּראָצעס וועט פאַרקומען. אין מערץ נאָך שרייבט ער וועגן

דער מעגלעכקייט פון אַנולירן דעם פּראָצעס, אָבער דער קיעווער יוסטיץ-
קרייז ווייסט נישט ווי אַזוי זיך אַרויסצודרייען פון ענין. (אַטשערק).

גרוזענבערג ווייסט אויך צו דערציילן וועגן בראַשורן, וואָס די
פּאַטשיעווער לאַוורע פאַרעפנטלעכט „וועגן יינגל גבריאל דורך יידן פאַר-
פייניקטן“, וועמענס רעליקויעס ווערן געוויזן אין סלוצק.

וועגן אויפּרופּן „שלאַגן די יידן“, וואָס זיינען פאַרשפּרייט געוואָרן
בעת דער לוויה פון אַנדריי יושטשינסקי האָט גערעדט דער פאַרטיידי-
קער פון בייליסן מאַקלאַקאָוו אין אַרטיקלען אין דער מאַסקווער פּרעסע.
מען האָט אים דערפאַר צוגעצויגן צו געריכטלעכער פאַראַנטוואָרטלעכ-
קייט און געמשפּט צוזאַמען מיט די רעדאַקטאָרן פון „רוסקיע וויעדאַ-
מאַסטי“ יעגאַראָוו און „רוסקאַיאַ מיסל“ סטרוווע. דער משפּט איז צו
שטאַנד געקומען אין 1915. מאַקלאַקאָוו האָט באַקומען צוויי חדשים תּפּיסה,
אָבער צוליב דער אַמנעסטיע איז ער נישט אָפּגעזעסן. (רוסקאַיאַ מיסל,
2-טער יולי 1970).

מאַקלאַקאָוו איז נישט געווען דער איינציקער, וועמען מען האָט
געמשפּט אין שייכות מיטן בייליס-פּראָצעס. דער זעלבער גורל איז אויך
אויסגעפאַלן אויפן חלק פון קאַראַלענקאַ, וועמען גרוזענבערג האָט פאַר-
טיידיקט און אַזוי לאַנג אָפּגעשלעפט דעם פּראָצעס ביז ס'איז אויסגע-
בראַכן די רעוואָלוציע. (ווטשעראַ).

וואָס האָט מען פאַרגעוואָרפן קאַראַלענקאַ?

באַלד נאַכן באַפּרייאַונגס-אורטייל, דעם 28-טן אָקטאָבער 1913,
האַט קאַראַלענקאַ אָפּגעדרוקט אין די צייטונגען „ריעטש“ און „רוס. וויע-
דאַמאַסטי“ אַן אַרטיקל אד"ט „די הערן געשווירענע בייזצערס“. אין
דאָזיקן אַרטיקל דערציילט ער ווי אַזוי אַ ספּעציעלע קאַמיסיע האָט גע-
פעלשט דעם צוזאַמענשטעל פון געריכט. די צייטונגען זיינען קאַנפּיס-
קירט געוואָרן צוליבן אַרטיקל. קאַראַלענקאַ האָט געהאַט, און געבראַכט
באַווייזן אויף אַלץ. ער האָט געוואַלט פּראָוואַצירן אַ משפּט קעגן זיך,
כדי צו באַשולדיקן עפּנטלעך די רעגירונג.

די באַפּרייאַונג פון בייליסן האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם. די
גאַסן זיינען געווען פול מיט מענטשן. קאַראַלענקאַ האָט זיך קוים דורכ-

געשטופט. די סטודענטן האָבן זיך געזאַמלט מאַסנווייז, דער טראַמוויי-
פאַרקער איז געוואָרן אָפּגעשטעלט. ס'איז געוואָרן אַ געלאָף, אַ פייעריי
פון פּאָליציי, שיער נישט אַ סקאַנדאַל. (קרוינינסקאַיאַ; ווערק, ב. 10
בריוו צו דער שוועסטער פון 31-טן אָקט. 1913).

דער פּראָצעס האָט אַרויסגערוּפּן אַן אויפּטרייסלונג ביי אַ טייל פון
דער יידישער אינטעלעגענץ וואָס איז געווען אין גאַנצן רוסיפיצירט,
ווי למשל דער שוין דערמאָנטער פּריינד און מיטאַרבעטער פון קאַראַ-
לענקאַ, גאַרנפעלד. ער שרייבט צו קאַראַלענקאַ אַ בריוו, אין וועלכן ער
גיט איבער די שטימונג זיינע, ווי מיר פאַרשטייען דאָס פון קאַראַלענ-
קאַס ענטפער. קאַראַלענקאַ פאַרזיכערט אים, אַז אויפן באַדן פון נאַציאָ-
נאַלער פּראָגע קאַן צווישן זיי נישט זיין דער מינדסטער סכסוך. ער
פאַרשטייט, וויפּל פאַרביטערטקייט עס קאַן זיך אַנזאַמלען אין דער נשמה
פון יעדן יידן, ווען ער קוקט זיך צו „צו דער דאָזיקער אַרגיע פון נידער-
טרעכטיקייט און חיהשקייט“, ווען די נשמה פון דאָזיקן יידן איז אפילו
אויסגעוואַקסן אויפן באַדן פון רוסישע אידייען און רוסישער ליטעראַ-
טור, הגם עס איז פאַראַן אַן אונטערשייד פון גלויבן, מען דאַרף זיך
אַבער, שרייבט ווייטער קאַראַלענקאַ, נישט לאָזן באַאיינפלוסן פון דער
דאָזיקער משוגעת ביז צו דערגיין צו וואַרפן ענלעכע חשדים... „איך
פאַרשטיי ווי אַזוי עס טוט אייך וויי. נו, און אונדז טוט נישט וויי?“ (צו
גאַרנפעלדן, 4-טן אָקטאָבער 1912).

די בייליס-אַפּערע האָט אויך געהאַט אַפּקלאַנגען אין אויסלאַנד. מיר
באַגרענעצן זיך בלויז צו דער פּראַנציפּיזשער צייטונג „ל'הימאַניטע“,
וואָס איז געווען רעדאַקטירט דורך זשאַרעסן. מיר געפינען דעם 10-טן
אָקטאָבער 1913 אַ ספּעציעלע ידיעה, פון וועלכער מיר דערוויסן זיך, אַז
דער „בונד“ האָט פּראַקלאַמירט פּראָטעסט-שטרייקן אין מערערע גרע-
סערע שטעט דעם טאָג, ווען ס'האַט זיך אָנגעהויבן דער פּראָצעס. אין
וואַרשע האָבן געשטרייקט 20.000 אַרבעטער, אין גראַדנע 4.000 אין
ווילנע 10.000, אין באַברויסק 4.000, אין מינסק 5.000 און אין ריגע
3.000.

עס ווערט אויך דערמאָנט אַ פּראָטעסט פון 700 רבנים.

אין דעם זעלבן נומער געפינט זיך אויך אַן אינטערוויו מיט קאַראַ-

לענקא פון דעם ספעציעלן צייטונגס-קארעספאנדענט. מיר ציטירן א פאָר זאַצן פון שרייבער: „מען מוז נישט זיין אַ פּילאַסעמיט, כדי צו זיין אי-בערצייגט אין בייליסעס אומשולד. אַט-די איבערצייגונג האָט לוקיאַ-נאַווקאַ, וווּ בייליס האָט געוווינט... וועמען דינט דאָס? ווער קאָן גע-ניסן פון דער דאָזיקער פּאַליטיק, וואָס באַשטייט אין שליידערן ברענענ-דיקע פּאַקלען אין פּייער פון ראַסן-שנאה, אַנשטאַט צו באַרואיקן דאָס לאַנד“, און ער גיט צו אויף דייטש: „קעגן טפשות קעמפן אומזיסט די געטער אַליין“.

דעם 20-סטן אָקטאָבער געפינען מיר אין דער צייטונג אַן אַר-טיקל „קאַראַלענקאַ וויל פּאַרטיידיקן בייליסן“ מיט אַ פּאַטאַ פון רוסישן שרייבער. דער קאַרעספּאָנדענט אינפּאַרמירט, אַז דער גרעסטער רוסי-שער שרייבער פון זיין צייט זאַל האָבן געשיקט אַ בריוו צום פרעזי-דענט פון טריבונאַל אין קיעוו, איז וועלכן ער דריקט אויס זיין ווילן צו זיין אַן עדות אויפן משפט. דאָס לאַזט טראַכטן, אַז די רעגירונג, דער הייליקער סינאָד און די רעאַקציאָנערע ערד-באַזיצער האָבן זיך אָנגע-זעצט אויף אַן אומשולדיקן, כדי אַנצוהייבן אַ תקופה פון פּאַגראַמען אין אַזאַ מאָס, אַז קאַראַלענקאַ האַלט פאַר נישט גענוגנדיק די רעדעס פון די גרעסטע אַדוואָקאַטן ווי גרוזענבערג, קאַראַבטשעווסקי, מאַקלאַקאוּ און זאַרודני. דער מחבר פון „אַפענעם בריוו צו פּילאַנאָוו“ וויל פּערזענ-לעך זיך אויסטענהן פנים אל פנים מיט די צוועלף פּויערים, וועמען די פאַרברעכערישע רעגירונג האָט אַנפּאַרטרויט די מיסיע זיך אַרויס-צוזאָגן נישט בלויז וועגן דער שולד פון אַ יחיד, נאָר אויך פון דער גאַנ-צער יידישער ראַסע, וואָס זי וויל פאַר יעדן פּרייז אומברענגען...

„פּילנדיק די געפאַר, וואָס הענגט איבערן רוסישן פּאַלק מצד דער רעאַקציע, וואָס וויל אין אָקטאָבער 1913 זיך נוקם זיין פאַרן אָקטאָבער 1905, וואַרפט זיך קאַראַלענקאַ מיט זיין אייגנטימלעכן מוט אין קאַמף, כדי צו ראַטעווען קודם-כל די אומשולדיקע פּויערים פון שרעקלעכן פאַרברעך, אין וועלכן מען וויל זיי אַריינשלעפּן, אויסשטעלנדיק אויף זייער אומזיסן“.

די צייטונג גיט אויך איבער באַריכטן פון די רעדעס, וואָס די אַד-וואָקאַטן האַלטן. קאַראַלענקאַ האָט זיך נישט באַגרענעצט בלויז מיט דער

פארטיידיקונג. ער האָט אויך פונאַנדערגעווויקלט אַ ברייטע זשורנאַליס-
טישע טעטיקייט: בעת און נאָך דעם פראַצעס האָט ער פאַרעפנטלעכט
פופצן אַרטיקלען וועגן אים. אין דעם שוין דערמאָנטן אַרטיקל „די הערן
געשווירענע...“ שטרייכט ער אונטער מיט פאַרביטערונג און איראַניע
דעם צוזאַמענשטעל: קיעוו, אַ שטאָט פון אַן אוניווערסיטעט, טעאַטערס
און אַנדערע קולטור-אינסטיטוציעס מיט געלערנטע, שרייבער, אַרטיסטן
האַט נישט געפונען קיין בעסערן פאַרשטייער פאַרן געריכט ווי אַט דעם
האַלב-אינטעליגענט, דעם אַנגעשטעלטן פון שטייעראַמט? און די עט-
לעכע דאַרפסלייט?

אין אַן אַנדער אַרטיקל „בייליס און די מולטאַנער“, וואָס איז אַרייַן-
גענומען אין דער זאַמלונג פון זיינע ווערק, באַשולדיקט ער דעם פראַ-
קוראַר, וואָס האָט נישט רעספּעקטירט דעם פּסק-דין פון מולטאַנער
פראַצעס און אויפן בייליס-פראַצעס כּטדר זיך פאַררופן אויף די מול-
טאַנער, ווי אויף די, וואָס ברענגען מענטשלעכע קרבנות.

ס'איז כאַראַקטעריסטיש, אַז בעת דער פראַקוראַר פון מולטאַנער
פראַצעס האָט אַנגעהויבן זיין באַשולדיקונגס-רעדע פון די ווערטער:
עס איז באַוווּסט, אַז די יידן געברויכן קריסטלעך בלוט פאַר פּסחדיקע
מצות, האָט דער פראַקוראַר אין בייליס-פראַצעס געזאָגט: עס איז
באַוווּסט, אַז די מולטאַנער וואַטיאַקעס האָבן געבראַכט אַ מענטש פאַר
אַ קרבן. קאַראַלענקאַ רופט אַן די נייגונג צו עלילת-דם מיט אַ לאַטיי-
נישן נאָמען: „מאַניאַ ריטואַליס“ (ריטועלע משוגעת), ער באַטראַכט
זי פאַר אַ קראַנקייט, וואָס איז פעאיק אַרויפצופירן אויף די סאַמע באַאומ-
רואיקנדיקע געדאַנקען.

דער קאַמף מיט דער דאָזיקער קראַנקייט איז ביי קאַראַלענקאַ
נישט קיין צופאַל.

נאָך אין יאָר 1908 האָט ער געשריבן: „די דאָזיקע אויפגאַבע —
צו פאַרטיידיקן כאַטש אין דער צוקונפט דאָס יידישע יינגל מיט די שוואַר-
צע אויגן פון דעם שוידער צו ליגן, כלומרשט ווי אַ מת, צווישן די פאַר-
פייניקטע גופים פון זיינע אייגענע, באַצייט זיך אויך צו די רוסישע
יינגלעך — צו פאַרטיידיקן זיי פון ווילדקייט און חיהשקייט...“ (אלע
ווערק, ב. 9, ז. 287).

קאראלענקא איז געווען אן אדרעס, צו וועמען מען האט געשריבן
און געבעטן ער זאל זיך אָנעמען פאר די יידישע קריוודעס. ער האט
וועגן דעם באַקומען זייער פיל בריוו.

עס איז כאַראַקטעריסטיש, אַז אין יאָר 1916 האָט די „פאַריזער
יידישע וואָך“ אויסגעדריקט איר אומרו צוליב דעם מצב פון די יידן
אין רוסלאַנד, און ווי אַן אַרגומענט אָנגעגעבן, אַז קאַראַלענקאַ ווערט
אין גיכן געשטעלט פאַרן געריכט צוליב אַן אַרטיקל אין שייכות מיטן ביי-
ליס-פּראָצעס, וווּ ער ווייזט אַן אויף דעם נישט ערלעכן צוזאַמענשטעל
פון די געשווירענע ריכטער. די באַשולדיקונג געפינט, אַז דער אַרטיקל
„פאַרשפּרייט פּאַלשע קלאַנגען קעגן דער רעגירונג“. (גריס).

דער „פאַראַט“ אין מאַריאַמפּאַל

אין „בוך פון לעבן“ באַשרייבט דובנאָוו אַ באַזוך פון „העלד פון מאַריאַמפּאַל, דער מאַרטירער גערשאַנאָוויטש, וואָס איז געווען באַשולדיגט דיקט צו זיין אַ גערמאַנאָפּיל אַלס בירגערמייסטער בעת דער דייטשער אַקופאַציע און וואָס איז אָפּגעקומען אַ יאָר מיט צען חדשים אויף קאַ-טאַרגע ביז דאָס העכסטע קריגס-געריכט האָט אויף דאָס גיי באַטראַכט זיין עגיין און געפונען אַז ער איז אומשולדיק.

„אַ הויכער, שיינער זקן האָט ער מיר דערציילט וועגן זיין לעבן אין דער יאַראַסלאָווער קאַטאַרוזשנער תּפּיסה צוזאַמען מיטן פאַרמשפּטן קאַ-מענדאַנט פון קאַוונע, דעם מערדער פון יידן...“

ער האָט זיך אַראָפּגערעדט פון האַרצן, מיר האָבן זיך צעקושט און ער איז אַוועקגעגאַנגען. (דובנאָוו, ב. 2, ז. 211).

ווער איז געווען גערשאַנאָוויטש און פאַר וואָס האָט מען אים גע-שטעלט פאַרן קריגס-געריכט?

דאָס איז געווען אין אָנהייב פון דער ערשטער וועלט-מלחמה. די דייטשן האָבן אַקופירט אין דער געגנט פון סוואַלד דאָס שטעטל מאַריאַמ-פּאַל וואָס געפינט זיך האַרט ביי דער רוסיש-דייטשער גרענעץ, אין היינטיקן פּוילן. דאָס שטעטל איז געווען באַוויגט דורך יידן און פּאַליאַקן. די אַקופאַציע-מאַכט האָט אין הסכם מיט דער האַגער קאַנווענץ אַרגאַ-ניזירט וואַלן פון אַ שטאַט-רעפּרעזענטאַנץ, מיט וועלכער זי זאל זיך קאַנען פאַרשטענדיקן. ווי אַ בירגערמייסטער ווערט באַשטימט י. גער-שאַנאָוויטש, אַ ייד, און ווי זיין געהילף אַ פּאַליאַק מיטן נאָמען באַרטלינג.

צוויי וואַכן האָבן געהערשט די דייטשן. די רוסן האָבן זיי פאַרטריבן און צוריק פאַרנומען מאַריאַמפּאַל. אַ מסור האָט באַשולדיקט די יידישע באַ-

פעלקערונג אין פארראט. זיי זאלן כלומרשט האבן מיט פרייד אויפגענו-
מען די דייטשן, זיי אָנגעוווּזן אויף רוסישע הייזער צום רויבן, געמאַכט
באהעלטענישן, ווהיזן יידישע סאַלדאַטן האָבן געבראַכט געווער. יידישע
סטודענטן מיט דייטשע בענד אויף די אַרעמס זאלן האָבן פאַרשפּרייט
אַנטי-רוסישע אויפרופן; באַרטלינג איז אַנטקעגנגעגאַנגען די דייטשן מיט
אַ וויסער פאַן; גערשאַנאַוויטש און באַרטלינג האָבן געטריי געדינט די
דייטשן און גערשאַנאַוויטש האָט אַפילו אָנגעפירט מיט רעקוויזיציעס פון
בהמות פאַרן דייטשן מיליטער.

די באַשולדיקונג איז געוואָרן אונטערשטיצט דורך צוויי עדות:
איינער פון זיי איז געווען דער מסור בייראשעווסקי און דער צווייטער
אַ געוויסער פענטשילאַ, וואָס האָט נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. דאָס
קריגס-געריכט האָט דעם פּאָליאַק באַפרייט און גערשאַנאַוויטשן פאַרמשפט
צו אַכט יאָר קאַטאַרגע.

דער פּסק-דין האָט געהאַט אַ פּרינציפּיעלן כאַראַקטער. קאַראַלענקאַ
— דערציילט זיין טאַכטער — האָט געזען אין דעם אַן אורטייל קעגן אַ לע
יידן פון איין שטאַט, און פאַר וואָס נישט אויך פון אַנדערע שטעט?
דאָס פאַרמשפּטן יידן, נאָר ווייל זיי זיינען יידן האָט קאַראַלענקאַ רע-
וואַלטירט. ער האָט געהאַלטן, אַז דאָס וואָס די יידן ליידן איצט אין
רוסלאַנד איז אַ חרפה פאַרן לאַנד און „פאַר מיר איז דאָס נישט קיין
יידן-פּראַגע נאָר אַ רוסן-פּראַגע“ (»קניגאַ אַב אַטצע«). זי ציטירט דעם
פאַטערס אַרטיקל וועגן דאָזיקן ענין).

קאַראַלענקאַ האָט ווי זיין שטייגער, גענומען קעמפן פאַר יושר. ער
האַט זיך דערשלאָגן אַ רעוויזיע פון פּראַצעס, וואָס האָט פעסטגעשטעלט
די אומשולד פון גערשאַנאַוויטשן און געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז
גראַד דעם מסור אַליין איז געווען אַ דייטשער שפיאַן.

אין דערמאַנטן אַרטיקל שרייבט קאַראַלענקאַ, אַז לויטן בילד וואָס
בייראשעווסקי האָט אָנגעצייכנט קומט אויס צו באַטראַכטן יעדן יידן
פאַר אַ פאַררעטער. אַזוי איז אויך אויסגעקומען לויטן פּסק-דין פון
רוסישן קריגסגעריכט. „עס קומט אַריין גאַרדיי — שרייבט קאַראַלענקאַ
וועגן עדות, וואָס דערשיינט אין העכסטן קריגס-געריכט — און אַנשטאַט
אַ פאַררעטער, באַגעגנט ער גערשאַנאַוויטשן ווי אַ רעטער“.

... גארדיי, וועמען, פארשטייט זיך, גאנץ מאַריאַמפּאַל האָט געקענט, פאַרבלייבט אין שטאַט בעת דער פּרייסישער אַקופאַציע און קיינער האָט אים נישט געמסרט, נישט מחמת מורא, נישט צוליב אַ נוצן. אין דער שטאַט. אין וועלכער די גאַנצע באַפעלקערונג איז געשילדערט געוואָרן ווי אַ פאַררעטערשע, האָט זיך אין דער אמתן נישט געפונען ווי איין מסור...

געוויס האָט דער אַלטער גערשאַנאַוויטש נישט געפלאַקערט די גאַנצע צייט מיט דערהויבענע געפילן פון איבערגעגעבנקייט צו זיין חוב, ווי דאָס ווערט אַזוי עפעקטפול באַשריבן אין די מעלאַדראַמעס. ער איז געווען גאַנץ פשוט אַן אַלטער, ערלעכער ייד, פאַר וועמען זיינע מיט-בירגער האָבן געהאַט דרך-אַרץ און וואָס האָט כמעט קעגן זיין ווילן גענומען אויף זיך אין אַ שווערער צייט צו דיגען זיין שטאַט און זיין לאַנד. און ווען דאָס געריכט זאָל געווען האָבן צייט צו פאַרהערן כאַטש נאָך איין עדות, דעם רוסישן אונטעראַפיציר גאַרדיי, וואָלט זיך גאַנץ רוס-לאַנד געווען דערוויסט פון דעם פּראַצעס, אַז דער אַרעמער אַלטער ייד האָט מיט כבוד אויסגעפילט זיין פליכט, אויסדריקנדיק דערביי אויפ-ריכטיק די שטימונג און דעם ווילן פון זיינע בירגער און אַז ער פּערזענ-לעך און די גאַנצע באַפעלקערונג פון מאַריאַמפּאַל האָט פאַרדינט אַ בעסערע באַלוינונג ווי קאַטאַרגע און אַ חרפה פון אַ באַשולדיקונג קעגן אַ גאַנץ פּאַלק.

וויפל ליידן האָבן געהאַט אויסצושטיין אין דער שווערער צייט גער-שאַנאַוויטש און זיין משפּחה? די דאָזיקע פּראַגע פּאַרלירט אַפילו איר ווערט אין פאַרגלייך מיט אַנדערע, וואָס שטעלן זיך, נישט ווילנדיק, און טרייסלען אויף דאָס געוויסן: טויזנטער טראַגעדיעס, וויפל מענטשלעכע לעבנס אומגעקומענע — פרויען, זקנים און קינדער — צווישן די פליטים-מאַסן, וואָס ווערן פאַריאַגט פון זייערע היימען צוליב פאַראורטיילן און מסירות, און ווערן געטריבן אין דער פרעמד אַנטקעגן נייע פאַראור-טיילן און מסירות...” (”יעו. נעדעליאַ”, סעפט. 1916).

אַט-די דאָזיקע ווערטער אַרויסגעבראַכטע אין דער צייט פון אַ מלחמה גיבן אַ מאַס פון קאַראַלענקאַס מוט און דרייסטיקייט אין קאַמף פאַר מענטשלעכער גערעכטיקייט און פאַר רעכט פון מענטשן.

יידישע טעמעס אין קאראלענקאס שאפונג

מיר האבן אין לויף פון דעם דאזיקן עסיי שוין דערמאנט פאר-
שיידענע שאפונגען פון קאראלענקא און זייער שייכות מיט זיין לעבן
און אקטיוויקייט. עס וואלט אבער געווען נישט יושרדיק נישט אפצוגעבן
אָרט פאַר ליטעראַרישע טעמעס, וווּ דער יידישער עלעמענט איז דער
דאמינירנדיקער.

מיר קלייבן אויס עטלעכע דערציילונגען, וווּ דער סיפור־מעשה
אַליין כאַראַקטעריזירט שוין גענוג דעם מחברס איינשטעלונג צו יידן
און צו יידישע פראַבלעמען.

אין אַן עסקיז „ביינאַכט“ ווערט דערמאָנט אַ לעגענדע, וואָס זאָגט,
אַ יום־כיפור ביינאַכט קומט אַ כאַפּון (אַ מין שד) און פאַרשלעפט אַ
יידן, איבער וועלכן ער האָט אַ שליטה נאָר די־אַ איינציקע נאַכט אין יאָר.
אויב ער באַגעגנט אויף זיין וועג אַ נישט־יידן און יענער רופט אויס :
לאַז אַפּ, ער געהערט צו מיר“ — מוז ער דעם יידן אַפּלאַזן. דער ייד קאָן
זיך אויף אַזאָ אופן ראַטעווען. ער קאָן אַבער ביי דער געלעגנהייט צע־
ברעכן אַ פּוס אָדער אַן אַנדערן אבר, אַפהענגיק דערפון, פון וועלכער
הייך דער כאַפּון וועט אים אַרויסלאָזן פון זיין האַנט.

די דערמאָנטע גלויבונג איז געוואָרן אַ באַזע פאַר דער דערציילונג
אד״ט, „סודני דען“ (יום־כפור).

דער כאַפּון האָט אין דער נאַכט פון יום־כיפור אויסגעקליבן פאַר אַ
קרבן דעם יידישן קרעטשמער יאַנקל. זיין אָרט אין דאָרף פאַרנעמט איצט
דער מילנער פיליפּ, וואָס איז געווען פאַרן דאָרף פיל ערגער איידער
יאַנקל.

קאַראַלענקאָ שילדערט מיט סימפּאַטיע און מיטגעפיל, ווי יאַנקלס פרוי שרה פאַרלאָזט דאָס דאָרף צוזאַמען מיט אירע קינדער. ער גלייבט, אַז אין שטאַט וועט זיך די עדה יידן אויף איר מרחם זיין, ווייל ביי יידן לאָזט נישט איין ייד פאַלן אַ צווייטן.

די געשטאַלט פון יאַנקלען רופט אַרויס סימפּאַטיע, ווייל ער איז געווען גענוג קלוג אויף זיך צוצופאַסן צו די אומשטענדן. דער מילנער האָט באַריסן די קליענטן און פון אים האָבן די פויערים געהאַט אויס-צושטיין פיל מער צרות ווי פון יאַנקלען.

איך דערצייל נישט דעם דיאַלאָג צווישן יאַנקלען און דעם כאַפּון און לאָז אַדורך די פּעריפּעטיעס זיינע ביז ער האָט זיך ענדלעך אָפּגעראַטעוועט. עס איז נאָר אינטערעסאַנט דאָ איבערצוגעבן ווי אַ „קאַמענטאַר“ פון מחבר צו די פּערסאָנאַזשן פון יאַנקלען און פיליפּן אָן אויסצוג פון זיין רעפּאָרטאַזש „פּאַוּלאָווער סקיצן“, וווּ עס איז פאַראַן אַן ענלעכע סיטואַ-ציע: די פויערים האָבן געבעטן, אַז די מאַכט זאָל פאַרטרייבן פון דאָרף אַ יידישן הענדלער, וועלכער נוצט כלומרשט אויס די אַרטיקע באַפעל-קערונג, דער עיקר די בעלי-מלאכהס. זיי האָבן דערגרייכט זייער ציל. אין אַ צייט אַרום קומען די בעלי-מלאכהס בעטן מען זאָל צוריקרופן דעם יידן, און אַט באַגעגנט קאַראַלענקאָ איינעם אַ בעל-מלאכה און פּרעגט אים צווישן אַנדערן:

— נאָך וואָס דאַרפסטו דעם יידן?

— זעסט, מען האָט זיי פון פּאַוּלאָוואָ פאַריאַגט, זיי זאָלן דאָ בכלל נישט פירן קיין מסחר. און אַט איצט וויינט מען נאָכן ייד! ער — דער ייד, צוליב צוויי פּראָצענט וועט ער צופוס לויפן צען וויאַרסט, אָבער די אַנדערע לייט דערלאָנג פּופצן פּראָצענט ווייל מיר (ד"ה קריסטן, נ. ג.) מוזן פאַרן אין אַ פּערד-געשפּאַן. (ווערק, ב. 9, ז. 13).

אין אַט דער קורצער כאַראַקטעריסטיק געפינען מיר דעם גאַנצן אמת וועגן דער שפּלדיקער לאַגע פון די יידן, וואָס אויף צו קאַנען עקסיס-טירן און אויסהאַלטן זייערע משפּחות, צו וועלכע זיי זיינען שטאַרק צוגעבונדן, האָבן זיי זיך באַפּרידיקט מיט אַ שיבוש און אויסגענוצט זייערע אינטעלעקטועלע פעאיקייטן, כדי זיך צוצופאַסן צו די באַדינגונג-

גען און אומשטענדן, אין וועלכע ס'איז זיי אויסגעקומען צו לעבן. קאָ-
ראָלענקאָ האָט דאָס גוט פאַרשטאַנען. די דיסקרימינאַציע פון יידן האָט
אים אויפגעבראַכט און ער האָט געפונען אין זיינע דערציילונגען שטענ-
דיק אַ זכות פאַר יידן.

אַ ריין יידישע טעמע דינט אים פאַר אַ מיטל אויסצודריקן זיין פיי-
לאָזאַפישן אַני מאַמין, זיין קוק אויף געשיכטע און זיין אָפשאַצונג פון
מאַראַלישע ווערטן ביי מענטשן.

מיר נעמען די „דערציילונג וועגן פלאָרוס, אַגריפּפּאַ און מנחם בן
יהודה“. די געשיכטע פאַרלויפט זיך אין די צייטן פון רוימישן קיסר
נעראָן. עס קומט פאַר אַ קאַמף צווישן די רייכע יידן און כהנים פון איין
זייט און די פּאַטריאַטן אונטער דער פירערשאַפט פון מנחם בן-יהודה, פון
דער אַנדערער זייט.

פלאָרוס, דער רוימישער פאַרשטייער, איז אַ טיפּ פון אַ טיראַן, אַן
„אויבערמענטש“. אַגריפּפּאַ שטעלט מיט זיך פאַר אַ קנעכטישן טיפּ, וואָס
האַלט פון בייגן דעם קאַפּ פאַרן שטאַרקערן און זעט אין דער הכנעה אַ
העכערע לעבנס-חכמה. מנחם איז אַ ווידערשטענדלער, וואָס פאַרטראַגט
נישט די קנעכטשאַפט. ער דערציילט זיינע תלמידים אַן אגדה ווי אַזוי
דער מלאך פון „נישט-וויסן דאָס בייז“ ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ מלאך
פון „גרויסן טרויער“. דער מחבר ווייזט אַן ווי דאָס נישט-וויסן פאַר-
דעקט דאָס בייז פון דער וועלט, בעת דאָס טרויעריקע פאַרשטיין, הגם
עס עפנט די ווונדן פון דער נשמה, פירט עס אָבער צום גובר זיין דאָס
בייז. און נאָר דאָס איז דער איינציקער וועג צום קאַמף מיט די אונטער-
דריקער און צו פאַרטיידיקן די שוואַכע. דורכן מויל פון מנחמען הערן
מיר די תפילה פון קאַראָלענקאָ: „לאַמיר קיין מאָל נישט פאַרגעסן, כל
זמן מיר לעבן, דעם אַנזאַג פון קאַמף פאַרן אמת. לאַמיר קיין מאָל נישט
זאָגן: בעסער מיר זאָלן זיך אַליין ראַטעווען איבערלאַזנדיק אַן שוץ די
שוואַכערע. זאָל ווי איין קלאַפּ אונדזערער נישט זיין געווענדעט קעגן
אַן אומשולדיקן אין אַ געוואַלד-אַקט. זאָלן מיר קיין מאָל נישט אויפהייבן
די האַנט קעגן אַ הייליקטום פון פרעמדע מזבחות, האַבנדיק אין זין ווי
מ'האַט מחלל געווען אונדזערע. זאָלן אונדזערערע מחשבות איינהאַלטן
אַ קלאַרקייט, כדי מיר זאָלן ווענדן אונדזערע טריט אויפן וועג פון אמת.

און די שלעג פון אונדזערע הענט — אויף צו באַשיצן און נישט אויף אונטערדריקן.

כאַראַקטעריסטיש איז דער דיאַלאָג צווישן די פאַרשטייער פון די סוחרים, וואָס בייגן דעם קאַפּ פאַרן רוימישן מושל און מנחמען.

„מתתיהו און זכריה זאָגן :

— אַגריפּפּאַ איז גערעכט און דו מיט די דייניקע זייעט אומגליק. דיין פּאַטער איז געפאַלן אין שלאַכט און האָט אויך אומגעבראַכט אונדזער-רע טאַטעס, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין שייכות צום בונט, און איצט ווילסטו דורך אַ בונט אויך אונדז אומברענגען. דו ציטערסט נישט פאַר דיין לעבן, ווייל דו פאַרמאַגסט גאַרנישט און מיר — דאָס לעבן איז אונדז טייער. זיזשע גערעכט, מנחם דער חכם, דער זון פון געפּאַלענעם יהודה.

— מיין פּאַטער איז געפאַלן און אייערע פּאַטערס זיינען געפאַלן: מייער מיט געווער אין האַנט, אייערע — זיינען דערמאַרדעט געוואָרן דורך צעווילדעוועטע זיגערס. אין תוך גענומען, זאָג איך איך, האָט נישט מיין פּאַטער דערפירט צום טויט פון אייערע פּאַטערס, נייערט זיי האָבן אומגעבראַכט דעם מוטיקן יהודה.

— ווי אַזוי? — האָבן געפרעגט די סוחרים.

מנחם האָט געענטפערט:

— יהודה האָט געטאָן זיין חוב, זיך קעגנשטעלנדיק די מעשים-תעוועים פון די דעראַבערער. אַזוי האָבן געהאַנדלט די דרייסטסטע מע-נער פון אַלע פעלקער ווי פאַרטער, נומידער, מוירען, און ווען אַלע וואַלטן דערפילט זייער חוב, וואַלט רוים נישט געהאַט די העזה זיך אויס-צושפרייטן אויסער אירע געביטן און אויף דער ערד וואַלט געהערשט שלום און די ערד וואַלט נישט געקרעכצט אונטער אַ יאָך. און מיין פּאַ-טער וואַלט געבליבן לעבן, אָבער אייערע פּאַטערס פונקט ווי די פחדנים פון אַנדערע פעלקער האָבן געלאָזט זייערע פאַרטיידיקער אָן הילף און זיי זיינען אומגעקומען און אונדז, די זין פון יענע מענער, איז געבליבן די חרפה פון קנעכטשאַפט. אַט דאָס איז מיין ענטפער אייך, סוחרים. גייט זיך!

די דערציילונג איז געווען געשריבן אין יאר 1886. לויטן סטיל און אינהאלט טראגט זי אן אלעגארישן כאראקטער און שפיגלט אפ, א קאמף, וואס האט זיך דעמאלט געפירט אין דער רוסישער געזעלשאפט, ווו די רעוואלוציאנערן פון די 70 ער יארן זיינען אויפגעשטאנען קעגן דער טיראניע פון צארישן רעזשים.

אין דער תפילה פון מנחמען געפינען מיר א „שליסל כמעט צו דער גאנצער שאפונג פון קאראלענקא. אלץ וואס ער האט דורכגעפירט אין זיינע דערציילונגען געפינט זיך שוין דא אין א קאנדענסירטער פאָרעם“ (סאוויץ).

די דערציילונג וועגן פלאָרוסן האָט געהאַט אַ שטאַרקן אַפּקלאַנג אין דער יידישער וועלט. נאָך אין 19-טן י. ה. ווערט זי איבערגעזעצט אויף העברעאיש אד״ט ״מנחם בן יהודה״ (ווארשע, תושיה). אויף יידיש האָט די איבערזעצונג געמאַכט דער היסטאָריקער פון דער יידישער ליטעראַ-טור ישראל צינבערג.

די דאָזיקע פאַראַינטערעסירונג איז פאַרשטענדלעך. דער סוף פון 19-טן יאָרהונדערט גיט דעם אָנהייב דער נאַציאָנאַלער ווי אויך דער נאַ-ציאָנאַל-רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג פון יידישן ארבעטער, וועלכער האָט אין אַ געוויסער מאָס געשעפט זיין אינספּיראַציע ווי אויך דערפאַרונג און דערמוטיקונג פון דער רוסישער רעוואָלוציענערער באַוועגונג.

די ״דערציילונג״ האָט אויך געהאַט אַנדערע אויסקלאַנגען אין דער רוסישער ליטעראַטור...

קודם-כל לאַמיר הערן וואָס קאָראַלענקאָ אַליין זאָגט וועגן זיין שאַפונג. אין אַ בריוו צו זשורניען פון מערץ 1917 ליינען מיר:

„אויב איר האָט געלייענט מיין דערציילונג... וועגן פלאָרוסן און מנחמען... האָט איר אַוודאי באַמערקט אַז פון סאַמע אָנהייב פון מיין לי-טעראַרישער טעטיקייט איז מיין שטאַנדפונקט געווען דער היפּוך פון טאַלסטאָ׳ס... דאַרט (אין דער דערציילונג) איז פאַראַן אַזאַ אַרט: די יידן, אונטער דער השפּעה פון פּחדנישע כּהנים מאַכן שלום מיט דער אַלץ וואַקסנדיקער אונטערדריקונג פון די רוימער. בלויז דער אַפּטייל פון די אדומים, מיט זייער פּירער, מאַרשירט אַדורך שטאַלץ צווישן די רוימער

ווי אַ לייב צווישן הינט. די רוימער רוקן זיך אָפּ אין אַ זייט און די יונגע
גאַלייער, מיט בלאַנקנדיקע שפיזן, קוקן אויף די רוימער מיט אומ-
דערשראָקענע אויגן, גרייט צום קאַמף. און ווען זיי מאַרשירן פאַרביי
דעם רוימישן לאַגער, רופט זיי נאָך דער אַלטער אַאָלום קאַטולוס :

— אַ גרוס די שטאַרקע, דרך־ארץ פאַרן זון פון יהודה!

...די ליבע צו גערעכטיקייט באַגריסט דעם ווידערשטאַנד קעגן
אַפענער געוואָלד. און די־אַ מיינונג מיינע האָב איך נישט געביטן".
(ווערק, ב. 10, ז. 558).

כדי עס זאל זיין מער קלאַר גיבן מיר צו, אַז אַאָלום קאַטולוס איז
געווען אויך אַ רוימער, אָבער אַ קעגנער פון „פאַשיסטישע" — ווי מיר
וואָלטן היינט געזאָגט — מעטאָדן.

די רוסישע ליטעראַטור־קריטיק האָט זיך געשטעלט די פראַגע, צי
מיט זיין לייב פאַר קראַפט און דרייסטיקייט ביישטייערט נישט קאַראַלענאָק
צו שאַפן אַ „קולט פאַר העלדן" און אַנטעקעגנצושטעלן די שטאַלצע פער-
זענלעכקייט דער גרויער מאַסע.

אויף דעם געפינען מיר אַן ענטפער ביי לונאַטשאַרסקין, וועלכער
ווייזט אָן ווי ווייט פון נישטעס מאַראַל ס'איז די מאַראַל פון מנחמען.
מנחם איז נישט קיין שקלאַף. יעדער געדאַנק פון זיין אונטעריאָכט איז
אים פרעמד. די שקלאַפישע הויפט־מעלה, אונטערטעניקייט, איז אים
אַרגאַניש דערווידער. ער איז אָבער אויך נישט אַ „האַר", וואָס איז
פעאיק צו באַפעסטיקן זיין אייגענע גרויסקייט אויף די ביינער פון זיינע
נאַענטע.

לונאַטשאַרסקי פאַררופט זיך ווייטער אויף העגעלס „פענאַמענאַלאַ-
גיע פון גייסט", ווו עס ווערט פעסטגעשטעלט דאָס געזעץ פון „האַר",
וועלכער שטיצט זיך אָדער אויף טעראָר אָדער אויף געקויפטע שקלאַפן,
און קומט צום אויספיר, אַז מנחם באַזיצט די מאַראַל פון אַ פרייען מענטשן.
ער קעמפט נישט פאַר זיך אַליין, נישט כדי זיך צו דערהייבן איבער
אַנדערע, נישט צוליב מאַטעריעלן נוצן, — אים באַוועגט אַ טיפע מענטשן-
ליבע, אַ געפיל פון צאָרן מחמת די לייזן פון די נאַענטע און דעם יאָך

פון פאלק, וואס בילדעט פאר אים נישט א שטאפל צו דער מאכט נאָר אַ קוואַל פון באַגייסטערונג. (לויט גריגאָריעוו ז. 112/111).

מיר האָבן דערמאָנט דעם נאָמען פון טאַלסטאָי, מיט וועמען קאַראַ- לענקאָ האָט פאַלעמיזירט אויף אַ ליטעראַרישן אופן. בעת טאַלסטאָי רוקט אַרויס אַ טעזע פון נישט אַנטקעגנשטעלן זיך ווי אַ מיטל צו איבער- דערציען די אויפצוווינגער, רוקט קאַראַלענקאָ אַרויס אַן אַנדערע מיינונג וועגן דערציערישער ווירקונג פון ווידערשטאַנד און באַוואַפנטן קאַמף. דער געדאַנק קומט בולט אַרויס אין דער סצענע, ווען די רומישע סאַל- דאַטן זעען זייערע חברים געפאַלענע אין קאַמף מיט מנחמס מענטשן און הייבן אַן זיך צו בונטעווען קעגן אייגענעם פירער פלאָרוס זאַגנדיק צו אים: „אין איצטיקן מאָמענט פאַלגן מיר דיך נאָך, אָבער זיי וויסן, גרוי- זאַמער מאַן, אַז מיר וועלן דיך אַנקלאַגן פאַרן סענאַט. זע — אונדזער בלוט און בלוט פון די יידן, פאַרגאַסן צוליב דיין שולד, שרייט צום הימל“.

דאָס זיינען געווען רייד פון עטלעכע קלאַרזעעוודיקע, וואָס האָבן אָבער באַקומען אַ באַטייט, און די חוצפהדיקע יונגאַטשעס, וואָס האָבן גע- האַלטן פון פלאָרוסן האָבן געשוויגן. דעריבער איז די מערהייט געווען מער געזייגט צו די קלאַרזעעוודיקע. (ביאָלי ז. 101-102).

אַזוי אַרום, שטעלנדיק זיך אויף טאַלסטאָיס ראַציאָנאַליסטישער פאַ- זיציע, אַז „עס לוינט זיך נישט“ קעגנצושטעלן, באַווייזן קאַראַלענקאָ דעם היפּוך.

נאָך דעם ווי מיר האָבן איבערגעלעבט די היטלער-תּקופּה און אונדזער דערפאַרונג האָט זיך באַרייכערט מיט די געשעענישן פון די לעצטע יאָרן אין אונדזער נאַציאָנאַלער געשיכטע, שאַצן מיר ערשט אַפּ די טיפּקייט פון קאַראַלענקאָס פּילאָסאָפּיש-געזעלשאַפטלעכער אויפ- פאַסונג פון מאַראַל, פון נאַציאָנאַלן געפּיל און מענטשלעכער ווערדע.

ווי אַ צווייטן ביישפּיל פון אַ דערציילונג, וווּ די באַציאונג צום מענטשן ווערט אויסגעדריקט אויף אַ בולטן און קינסטלערישן אופן און גראַד אין שייכות מיט יידן איז „די מיינונג פון מיסטער דזשעקסאָן וועגן דער יידן-פּראַגע“.

אין יאָר 1916 דערשיינט אַן אויסגאַבע אד״ט „שטישט“ (פאַנצער).

די רעדאקציע איז באשטאנען פון מאקסיים גארקי, לעאניד אנדרייעוו און פיאדאר סאלאגוב. איר ציל איז געווען צו פארעפנטלעכן שאפונגען, וואס זאלן בעסער אויפקלערן דעם מצב פון די יידן. די זאמלונג האט אויך גע- האט פאר א ציל צו דינען די גערעכטע פאדערונגען פון יידישן פאלק.

מיר טארן נישט פארגעסן, אז דאס איז די צייט פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, בעת וועלכער מען האט גערודפט יידן ווי גערמאנאפילן און ווען ס'האט זיך אפגעשפילט די טראגעדיע גערשאנאוויטש. פארבעטן צו באטייליקן זיך אין דער זאמלונג, האט קאראלענקא צוגעשיקט די דער- מאנטע דערציילונג. עס איז כדאי צו דערמאנען, אז עס האבן זיך נאך באטייליקט ארציבאשעוו, באלמאנט, בריוסאוו, בונין, מערעזשקאווסקי, מי- ליוקאוו, טעפפי, שטשעפקינא-קופערניק א'אנדה, וועמענס פריינדלעכע באציאונג צו יידן איז באוואוסט.

דער סיפור-המעשה פון דער דערציילונג שפילט זיך אפ אין יאר 1904 אויפן אטלאנטישן אקעאן. אויף א שיף געפינט זיך א פאסאזשיר, אן אמעריקאנער בירגער פון אילינאיו הענרי דזשעקסאן. מיסטער דזשעק- סאן האלט אז טשיקאגא איז גרעסער ווי ניו-יארק. דער ניו-יארקער מיס- טער קארסאן ענטפערט אים מיט א פראגע, צי ער רעכנט אריין אויך דעם בית-עולם.

עס קומט צו רייד וועגן דער יידן-פראגע. בעת מיסטער קארסאן האט א פאזיטיווע באציאונג צו יידן איז דזשעקסאן אין כעס אויף יידן און באנוצט לגבי זיי א לשון פון די באקאנטע אנטיסעמיטישע בלעטלעך.

קאראלענקאס באגלייטער, א רוס, וועלכער איז אנוועזנדיק בעת דער דיסקוסיע צווישן די צוויי אמעריקאנער, פרעגט דעם מיסטער דזשעקסאן: „ד. ה. אז איר זייט קעגן גלייכבארעכטיקונג פאר יידן? איר ווילט פאר זיי פארמאכן די גרענעצן? פאר די, וואס וווינען ביי אייך באגרענצען די רעכט? צ. ב. מאכן א „טשערטא“ אויסער וועלכער ס'איז פארווערט ארויסצוגיין?“

דזשעקסאן האט אויסגעלאצט די אויגן און געפרעגט: פון וואנען נעמט איר דאס אלץ?

— איר האט דאך נישט ליב די יידן.

— אָבער איינס האָט נישט צום צווייטן. איר האָט געמאַכט אַ שלעכטן סיללאָגים: דער אויספיר אַנטשפּרעכט נישט דער הנחה.

— אָבער הער...

— איך האָב נישט ליב די דאָזיקע אומה, ס'איז אמת. אָבער דערפון דרינגט נישט, אַז איך פאַרלאַנג צו באַגרענצן זייערע רעכט...

אַט רופט מען אונדז צום טיש. כ'מוז אייך זאָגן, סער, אַז כ'פאַרטראַג נישט קיין גרינעם אַרבעס. ס'איז מיין פּערזענלעכער געשמאַק. דאָס הייסט אָבער נישט, רוסישע דזשענטעלמענס, בשום אופן נישט, אַז כ'האָב אַ רעכט צו פאַרלאַנגען מען זאָל נישט סערווירן צום טיש דעם גרינעם אַרבעס. אפשר האָבן אַנדערע יאָ ליב.

און בנוגע דעם איבעריקן, וואָלט איך, ווי אַן אַמעריקאַנער זיך געפילט באַליידיקט, ווען ס'זאָלן אין מיין פאַטערלאַנד זיין נישט גלייכ- באַרעכטיקטע בירגער... אַז למשל אַן איינוווינער פון קענטוקי זאָל נישט קאַנען פריי אַטעמען מיט דער לופט פון אילינאָיז. מיין גאַט, וואָס פאַר אַן אידעע!

אין אַ מצב פון אויפּרעגונג האָט מיסטער דזשעקסאָן דערציילט דעם מיסטער קאַרסאָן סאַראַ אויספירן די רוסן מאַכן.

אויך קאַראַלענקאַ מאַכט זיין אויספיר אַז „גערעכטיקייט איז נייטיק ווי לופט“. אויך גריגאָריעוו, דער ביאַגראַף פון קאַראַלענקאַ מאַכט אַן אויספיר, אַז דער נישט גרויסער עסיי פון קאַראַלענקאַ איז דער סאַמע קלוגסטער און ווערטפולסטער צושטייער צו דער גרויסער ליטעראַטור, וואָס איז אַנגעשריבן געוואָרן אויף צו פאַרטיידיקן די יידן קעגן רעזשים און זיין אַדמיניסטראַציע. (גריגאָריעוו ז. 88).

קאַראַלענקאַ האָט זייער ווייניק געשריבן וועגן פּראַבלעמען, וואָס האָבן נישט קיין דירעקטע שייכות צו רוסלאַנד, ווייל ער האָט געהאַט גענוג צו טון אין זיין אייגענעם לאַנד. ווי אַן אויסנאַם קאַן זיין זיין רעאַקט- ציע אויף דער דרייפּוס-אַפּערע. אין יאָר 1898 שרייבט ער אַן אַרטיקל, וואָס איז געוואָנדן קעגן אַנטיסעמיטיזם „די באַרימטקייט פון סוף פון יאַרהונדערט“; „הערט זיך גוט איין צו די געשרייען און אַנשטאַט אַר-

גומענטן וועט איר הערן אויסשליסלעך: דרייפוס איז אַ ייד. דאָס איז אייגנטלעך די גאַנצע אַפערע, אַלדאָס איבעריקע איז שוין אַ פּוּעל־יוצאַ פון דעם. אַט דאָס וואָרט האָט פאַראייניקט מענטשן פון איין עק אייראָפּע ביזן צווייטן... צי איז דען נישט קלאָר, אָז דער סם וואָס פילט איצט אָן די אַטמאָספּערע פון פּראַנקרייך פאַרשפּרייט זיך אויך אויף אַנדערע לענדער און שטערט זיי פילן וואָס איז גערעכטיקייט? און אַט פאַר וואָס דער שליסל פון אונדזערע הערצער האָט זיך געפונען אין די הענט פון באַרימטן „בריוו־שרייבער“ עסטערהאַזי, אַט פאַר וואָס צו די שטימעס פון פּראַנסואַ דעראַלעד, דרימאַן און ראַשאַפּאַר (באַקאַנטע אַנטיסעמיטן, נ. ג.) קומען צו ווי אַן עכאַ די קולות „מען דאַרף נישט אויפדעקן דעם אמת, זאָל דער „ייד“ פאַרבלייבן אויף דעם טייוול־אינדזל!“ (ווערק, ב. 10, ז. 404, ציטירט לויט קאַמטע ז. 241).

מיר זיינען אויך אין שטאַנד צו ציטירן אַ נישט פאַרעפנטלעכטן בריוו פון קאַראַלענקאַ צום פּראַנציזישן אַנטי־דרייפוסאַר פּראָפּ. זשיל לעגראַ. דער בריוו געפינט זיך אין האַנטשריפטן־אַפטייל פון דער מאַסק־ווער לענין־ביבליאָטעק און איך פאַרדאַנק זיין טעקסט דער העפלעכקייט פון מאָריס קאַמטע. אַט איז ער:

„מיין שוועסטער האָט מיר איבערגעגעבן, אַז איר זייט געווען פאַרביטערט צוליב מיין אַרטיקל („די באַרימטקייט פון סוף יאָר־הונדערט“), וואָס רעדט וועגן דרייפוסן און עסטערהאַזי. וואָס קאָן מען מאַכן. אַזוי שטעלט זיך פאַר מיר, און כ'קאָן דרייסט זאָגן, פאַר דער גאַנצער ליבעראַל געשטימטער רוסישער געזעלשאַפּטלעכקייט, דער דאָזיקער ענין. פון איין זייט געפינט זיך דאָ דאָס מענטשלעכע רעכט און די פאַרטיידיקונג פון אַ גערעכטיקייט אַ דאַנק אַ פּרייעם און אַקטיוון וואָרט: — אַ געזאַגטן און געדרוקטן. פון דער צווייטער זייט — פעלשונגען (פון פאַרויס „באַוויזענע“), מיסטעריעזע מאַרדן, פאַרדריי פון אמת, שטרעבונג צו פאַרשטאַפּן דאָס מויל און אויפ־צורייצן נידעריקע ליידנשאַפטן און נאַציאָנאַלע שנאָה. פון איין זייט — אַ בייגער, פון דער צווייטער — אַ גענעראַל פון שטאַב, איר וועט זאָגן, אַז מיר, אויסלענדער, זיינען נישט בכוח ריכטיק צו משפּטן אייערע ענינים. דאָס איז גאַנץ מעגלעך. אָבער ערשטנס האָט אונדז פּראַנקרייך שוין פון לאַנג אויסגעלערנט צו באַטראַכטן

אירע ענינים פאר אַלגעמיינע און צווייטנס, עס זיינען פאַראַן פיל פראַנצויזן, וואָס טראַכטן ווי מיר. און מיר זעען אַן „אַלגעמיינעם ענין“ פון דער מענטשהייט, צו וועלכן עס פליסן אַלע אונדזערע סימפּאַטיעס אויף דער זייט, וווּ מענטשן זיינען אויפגעטראַטן קעגן פאַראַרטילן און טריאומפּירנדיקן כוח, פאַר אַן אומשולדיק פאַר־משפּטן. אויף דער זעלבער זייט געפינען זיך ש. קעסטנער, זאַלאַ, לאַבאַרי, — לאַבאַרי, אויף וועמען מען האָט דערפאַר טאַקע גע־שאַסן, און אויף דער צווייטער זייט — די האַרן גענעראַלן, וואָס האָבן אויף אַ געוויסן אופן „באַזייטיקט“ דעם זעלבן אַנרי, וועמען זיי קלייבן זיך איצט שטעלן אַ דענקמאַל. דער ערשטער, אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט, דענקמאַל לכבוד אַ פעלשער — פאַר אַ פעלשונג!

זייט מיר מוחל פאַר באַנוצן שאַרפע ווערטער, אָבער אין תוך גענומען קאַנען פיל פראַנצייזישע ענינים נישט באַטראַכט ווערן נאָר פאַר פראַנצייזישע. איך דריק אייך שטאַרק די האַנט און ווינטש אייך אַלדאָס גוטס וול. קאַראַלענקאַ.

נאָכן ציטירן דעם בריוו וועגן פראַנצייזישע ענינים, און ווי אויף צו באַשטעטיקן קאַראַלענקאַס נייגונג צו יידן, דווקא אין אַן אַפּערע פון ייד דרייפּוס, ווילן מיר זיך אומקערן צו מיסטער דזשעקסאָן. די דערמאַנטע דערציילונג איז וואַרשיינלעך געווען אינספּירירט פון זיין ריזע קיין אַמע־ריקע אין שייכות מיט דער אויסשטעלונג אין שיקאַגאָ, ווהיין ער איז געפאַרן ווי אַ קאַרעספּאַנדענט פון „רוסקיע וויעדאָמאַסטי“. זיין ציל איז געווען זיך צו באַקענען מיטן אַמעריקאַנער לעבנס־שטייגער.

די צאַרישע רעגירונג האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט זיין ריזע און געהאַלטן אויף אים אַן אויג. נאָכן צוריקקערן קיין רוסלאַנד האָט מען אים געהייסן קומען אין פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט, וווּ מען האָט אים געפאַרשט וועגן זיינע אויסלענדישע קאַנטאַקטן.

אויפן וועג האָט ער זיך פאַרהאַלטן אין לאַנדאָן. דאָ האָט ער זיך געטראַפּן מיטן באַוווּסטן יידישן פּאַליטישן עמיגראַנט קאַנסטאַנטין אַבראַ־מאַוויטש כ״ץ (1855-1920), וועלכער איז געווען טעטיק אין באַרקאָווער פראַפּאַגאַנדע־קרייז און זיך געפונען צווישן די באַשולדיקטע אין מאַנסט־

פראצעס פון 193. ער אנטלויפט איין מאָל, ווערט געכאַפט און פאַרשפּאַרט אין פעטראָפּאָולאָוסקער פעסטונג. פון דאַנען געלינגט אים ווידער צו אַנטלויפן. ער באַזעצט זיך צוערשט אין רומעניע און שפעטער אין ענגלאַנד.

בעתן באַזוך אין אַמעריקע ווערט ביי קאַראַלענקאַ רייף דער געדאַנק פון אַ דערציילונג, וואָס באַקומט שפעטער דעם נאָמען „אַן אַ לשון“.

ער באַשרייבט אין איר די פאַרוואַנדלונג, וואָס קומט פאַר צווישן רוסישע עמיגראַנטן. ביי איינע שפּילט זיך דער צופאַסונגס־פּראָצעס אָפּ זייער שנעל, ביי אַנדערע ווידער איז די נאַסטאַליע אין לשער. אין דער דערציילונג באַגעגענען מיר אויך אַ יידישע משפּחה פון רוסלאַנד. זי האָט זיך איינגעלעבט אין די אַרטיקע באַדינגונגען נישט שלעכט, בפרט דער יונגער דור.

פּרייטיק אָונט... דער רוסישער פּויער, וואָס וווינט דערווייל ביים ייד באַרק דערמאַנט זיך, ווי אַזוי די יידן האָבן אַמאָל געפּיערט דעם ערב שבת, ווען אַלץ שטעלט זיך אָפּ. די סינאַגאָגע איז פול מיט ליכט, יידן גייען פון דאַווענען, טירן זיינען אָפּן, כדי די אבות זאָלן קאָנען גיין פון שטוב צו שטוב אומגעזענע. יידן האָבן דערציילט מאַטווייען, אַז מיט אַברהם אָבינו גייען מיט מלאכים און די שדים טראָגן זיך דעמאָלט איבער די הייזער ווי ראָבן און וואָגן זיך נישט צו דערנענטערן. אַמאָל האָט מאַטוויי געלאַכט פון דער דאָזיקער גלויבונג, אָבער איצט באַדויערט ער וואָס „דער ייד, אַ פּאַלק וואָס איז אַזוי פעסט אין זיין גלויבן, האָט דאָ פאַרוואַרפּן זיין מנהג“.

באַרק ווידער דערציילט, אַז די יידן דאָ האָבן אַ שיינע סינאַגאָגע און דער רב איז פונקט אַזוי אַנגעזען ווי דער גלח.

קאַראַלענקאַ לאָזט דאָ דיסקוטירן די נייע רוסישע עמיגראַנטן מיט די פּריערדיקע יידישע עמיגראַנטן און זייערע דאָ געבוירענע קינדער. זיי ריידן וועגן יידישקייט. עס מערקט זיך אַ גרויסע באַהאַונטקייט מצד קאָ־ראַלענקאַ אין יידישע מנהגים, לעבנס־שטייגער און יידישער געשיכטע, וועגן וואָס עס וועט אונדז נאָך אויסקומען צו ריידן.

מאַטוויי לאָזינסקי באַקומט אַ שטעלע פון אַן אינסטרוקטאָר אין אַ יידישער קאָלאָניע אין דעבלטאָון. (Dubletown) די דאָזיקע אידעע איז

דעם מחבר געוואָרן אינספּירירט פון אַ באַזוך אין אַ קאַלאַניע, וואָס די ייִק'א (ייִדישע קאַלאַניזאַציע-געזעלשאַפט) אין ווּדבּייַן (Woodbine) אין דעם שטאַט ניו דזשויזי.

קאַראַלענקאַ שרייבט צו זיין מוטער, אַז ער האָט אַ געלעגנהייט צו באַזוכן אַן אמתע ייִדישע קאַלאַניע און ער וואָלט זיך נישט מוחל געווען, ווען ער נוצט זי נישט אויס. „עס איז פאַר מיר אומבאדינגט נייטיק נאָך צו זען יידן“. (30. 8. 1893).

אין א בריוו צו זיין פרוי שרייבט ער: „היינט איז ראש השנה, דער ייִדישער נייִ-יאָר, און די אַלטע האָבן זיך צונויפגעזאַמלט אין איינער פון די פאַבריקן, וואָס זיי האָבן פאַרוואַנדלט אין אַ שול“.

ער באַשרייבט אויך די וווינונג פון גאַסטגעבער דעם ייד מאַרק סאַבסאַוויש. (שקלאַוסקי).

אין דער צייטונג „ניו-יאָרק טיימס“ געפינט זיך אויך אַן אינטערוויו וועגן דער יידן-פּראַגע אין רוסלאַנד. אויף דער פּראַגע, צי זיינען די יידן טאַקע אונטערדריקט אין רוסלאַנד גיט קאַראַלענקאַ פאַלגנדיקן ענטפּער: „עס איז זיי (די יידן) דערלויבט צו וווינען בלויז אין באַשטימטע ערטער און איצט פאַרטרייבט מען זיי פון אומעטום, ווו זיי האָבן געלעבט אַחוץ פון דער פאַר זיי באַשטימטער טעריטאָריע. זיי האָבן נישט קיין רעכט צו קויפן ערד, צו באַקומען מלוכהשע פאַסטנס אא"וו. איך מיין אַז אין אונזער תקופה דאַרף מען דאַס אַנרופן אונטערדריקונג“. (לויט קאַמטע, ז. 240).

די יידישע נאַציאָנאַלע פּראָגע אין קאַראָלענקאַס אויפּפּאַסונג

די באַציאונג פון קאַראָלענקאַס צו דער יידן-פּראָגע איז נישט געווען קיין ריין סענטימענטאַלע. זי איז אַרויסגעדרונגען קודם-כל פון זיין געפיל פאַר יושר און סאַציאַלער גערעכטיקייט. זי איז אויך געווען אַ פּוּעל-יוצא פון זיין אינטערעס פאַר יידישער געשיכטע און יידישע מנהגים, וואָס ער האָט שטודירט מיטן ציל בעסער צו דערקענען די נאַציע, מיט וועלכער ס'איז אים אויסגעקומען צו האָבן צו טון זייער אָפט אין לויף פון זיין גאַנץ לעבן.

ביי אַ געלעגנהייט פון אַ רעצענזיע איבער אַ בוך פון פּאַלענאַוו „כריסטוס און די זינדיקע“ זאָגט ער זיך אַרויס וועגן תלמוד, וואָס איז נישט געקומט אויף געוויסע אומצייטמעסיקע אַבערגלויבנס, אַ ווערק פון די בעסטע מוחות. (ווערק, ב. 8, ז. 303).

אַן אַנדערש מאָל שרייבט ער צו סאַלאַוויאַוו, וואָס האָט זיך צו אים געוואָנדן, ער זאל געבן זיין חתימה אויף אַ פּראָטעסט פון שרייבערס און געלערנטע קעגן רעכטלאָזן מצב פון די יידן און קעגן די העצערדיגע פון דער אַנטיסעמיטישער פּרעסע. דער אויפרוף איז געווען געחמתמעט צ. אַנד. דורך לעוו טאַלסטאָי, טימיריאָזעוו א"אַנד. די דעקלאַראַציע איז געוואָרן פאַרווערט לויט דער איניציאַטיוו פון רעאַקציאָנערן היסטאָריקער אילאַוויסקי, נישט צוליב איר אינהאַלט, נאָר צוליבן עצם פּאַקט, וואָס טראָגט שוין אין זאָמען אַ געפאַר. דער פּראָטעסט, שרייבט קאַראָלענקאַס, איז געוואָרן פאַרעפנטלעכט אין ווין און פאַריז, אָבער דער פּאַקט גופא פון פאַרבאָט באַווייזט אַז די מאַכט האָט מורא פאַר די קעגנער פון אַנטי-סעמיטיזם. (ווערק, ב. 9, ז. 257).

אין דערמאנטן בריוו צו סאלאָוויאָוון ליינען מיר :

„איך האָב שטענדיק געקוקט מיט אַן עקל אויף די אומפאַר־
שעמטע העצעריי קעגן יידנטום אין אונדזער פרעסע, אַ העצעריי, וואָס
גייט פאַראַלעל מיטן וווקס פון כלערליי שונד און מיט פאַרגעסן די
בעסטע פרינציפן פון אונדזער ליטעראַטור... מיר זיינען אפשר מער
ווי אַנדערע פאַרשטענדלעך די געפילן פון דער פינצטערער מאַסע
לגבי די יידן. אויב די געשיכטע באַרעכטיקט, אָדער בעסער געזאָגט,
קלערט אויף די חסרונות פון די יידן מיט לאַנגער אונטערדריקונג
און ליידן, איז ביים פּאָלק אויך פאַראַן אַ געשיכטע פון ליידן און
אונטערדריקונג, אין וועלכער אויך די יידן האָבן אַ חלק... איך ווייס
אויך אַז אין דער געזעלשאַפט, וואָס איז דורכגעדרונגען מיט פרינ-
ציפן פון קעגנזייטיקער עקספּלואַטאַציע — איז דער ייד בעסער צו-
געפאַסט (גרָאָד ווייל די געשיכטע האָט אַריינגעטריבן אַלע מעכטי-
קע כוחות פון פּאָלק נאָר אין דער איינער ריכטונג) און ער דער-
פירט די דאָזיקע פרינציפן צו זייער לאַגישער גרענעץ...“

ווייטער זאָגט ער, אַז אויב מען קאָן באַדויערן די פינצטערע מאַסע
פאַר איר בלינדקייט — איז אָבער נישט דערלאָזבאַר צו באַרעכטיקן די
ליטעראַטור, וואָס בלאַזט פונאַנדער די דאָזיקע ליינדשאַפטן און נישט די
פרעסע, וואָס פאַרגעסט, אַז די איינציקע ריכטיקע לייזונג פון קאָמפּלי-
צירטע פּראָבלעמען איז אַ גערעכטע לייזונג.

קיין מענטש, לויט זיין מיינונג, דאַרף נישט זיין פאַראַנטוואָרטלעך
פאַר דעם, וואָס ער איז געבוירן פון די און נישט אַנדערע עלטערן, קיינער
דאַרף נישט ווערן באַשטראַפט פאַר זיין רעליגיע; די געטריישאַפט צו
איר, כל זמן מען איז נישט איבערצייגט אין איר טעותדיקייט, איז אַ מעלה
און נישט אַ חסרון. דאָס זיינען אַקסיאָמעס. זיי דאַרפן דינען ווי אַ באַזע
פאַר דער לייזונג פון דער יידן־פּראָגע, וואָס דאַרף בכלל נישט עקסיסטירן.

מען דאַרף קעמפן מיטן ביז גופא און נישט מיטן בגד וואָס עס
טראַגט ד״ה מיט דער עקספּלואַטאַציע פון כלערליי מינים און נישט מיט
זייערע רעזולטאַטן. אויב ס׳איז ריכטיק, אַז עס איז פאַראַן מער יידישע
עקספּלואַטאַטאָרס ווי קריסטלעכע, וועלן די יידן ממילא מער ליידן...
אָבער אין איצטיקן מאַמענט פון דעם קאָמף מיט „יידישער עקספּלואַ-“

טאציע" קוקט שוין צן שטארק ארויס די רוסישע עקספלאטאציע. (ווערק, ב. 10, ז. 148).

אין דעם זעלבן בריוו גיט נאך קאראלענקא צו א באמערקונג צו א זאץ פון סאלאוואווס בריוו: „אנטיסעמיטישע באוועגונג אין דער פרעסע, וואס איז צו אונדז אריבערגעקומען פון דייטשלאנד", אז ער קאן נישט גענוג די געשיכטע פון דאזיקן ענין, אבער „צי אונדזער אייגן גוטס אזא האבן מיר ווייניק?"

דעם דאזיקן בריוו קאראלענקאס האט אפגעדרוקט דער יידישער פובליציסט פ. ב. געץ אין דער זאמלונג: „סלאווא פאדסודימאמו" (א ווארט דעם באשולדיקטן). אין וועלכער עס זיינען געווען פארעפנטלעכט צושטייערן פון סאלאוואו, טשיטשערין און טאלסטאי. די זאמלונג איז אבער געווארן קאנפסקירט.

ווי ווייט קאראלענקא האט זיך פארטיפט אין דער יידישער געשיכטע ווערט קלאר פון זיינעם א בריוו צו אפטעקמאן וועגן יידישן משיחזום, ווו ער שרייבט, אז ביי די יידן האט די אידעע פון א משיח געשלאגן טיפע ווארצלען אין פאלק. ביי די פאליצקן האט דער משיח-געדאנק בארירט בלויז די שפיצן פון פאלק, דעריבער לוינט נישט וועגן אים צו ריידן. פארן יידנטום אבער פארן יידישן פאלק, איז די משיח-אידעע נישט געווען קיין געגאטיווער פאקטאר, נייערט א שעפערישער כוח. לויט קאראלענ-קאס אויפפאסונג האט די דאזיקע אידעע אפגעראטעוועט די יידן אין די סאמע שווערסטע צייטן פון גלות און זיי אפגעהיט פון אונטערגאנג. א דאנק דעם משיחזום, וואס האט אינאלירט דאס פאלק פון אנדערע, איז אויפגעהיט געווארן די נאציאנאלע פערסאנאליטעט. אן דער אידעע, ווער ווייסט, צי די יידן וואלטן נישט פארשוונדן פון דער אויבערפלאך פון דער ערד און דאס וואלט אן ספק געווען א פארלוסט פאר דער מענטשהייט.

ווי מיר זעען איז דער געדאנקענגאנג פון קאראלענקא א לאגיש אויסגעהאלטענער. זיין אופן ארגומענטירן שטיצט זיך אויף היסטארישע עלעמענטן און באזיצט א באשטימטן דינאמיזם.

האבנדיק בארירט דעם פראבלעם פון משיחזום בין איך גענייגט צו טראכטן, אז אין דעם פרט האט זיך קאראלענקא געפונען אונטער דער

השפעה פון פוילישן דיכטער־חוזה אַדאַם מיצקעוויטש. אין איין וועגס וויל איך צוגעבן, אַז ער האָט באַהערשט די פוילישע שפראַך און בפירוש ליב געהאַט די ווערק פון גרעסטן פוילישן דיכטער, דער עיקר דעם בוך „פּאַן טאַדעאַזש“, הן פאַר זיינע אַרטיסטישע ווערטן, הן פאַרן טיפן הומאַניזם פון דער עפּאָפּייע. אין דער דאָזיקער שאַפונג איז נישטאָ קיין נאַציאָנאַליסטישער גייסט, נייערט עס קומט צום אויסדרוק דעם דיכטערס וואַרעמע באַציאונג צו נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, איבער וואָס עס זאָגט עדות די רירנדיקע געשטאַלט פון ייד יאַנקל דער צימבאַליסט. (באַ־ראַנסקי, ז. 288).

איך האָב בכיוון באַרירט די באַציאונג פון קאַראַלענקאַ צום פּוילישן פּאַלק און איך שטיץ מיך אויף פאַרשונגען פון אַ פוילישן שרייבער, וועלכער האָט זיינע רעזולטאַטן פאַרעפנטלעכט אין אַן אויסגאַבע פון אינסטיטוט פון פויליש־סאָויעטישער פריינדשאַפט. איך טו דאָס צוליב דעם כדי צו קאַנען פאַרגלייכן און באַווייזן די אויפריכטיקייט און אַביעקט־טיווקייט פון קאַראַלענקאַ אין זיינע אַנשוואונגען און אַפּשאַצונגען.

אין המשך פון דעם דערמאַנטן אַרטיקל זאָגט באַראַנסקי, אַז אין זיינע אַרויסזאָגן וועגן דער פוילישער ליטעראַטור אַקצענטירט קאַראַלענקאַ שטענדיק איר טיף הומאַניטאַרן אינהאַלט. פאַרן מחבר פון „די געשיכטע פון מיין מיטצייטלער“, וועלכער האָט זיין גאַנץ לעבן געקעמפט מיטן שאַ־וויניזם, איז באַזונדערס געווען נאָענט די פּאַדערונג פון גלייכע רעכט פאַר יידן מצד די קלאַסיקער פון דער פוילישער ליטעראַטור. ווי אַן אילוסטראַציע פון אַ באַציאונג מצד פוילישע שרייבערס צו יידן איז געווען די שאַפונג פון עליזאַ אַזשעשקאָוואַ און די בלעטער פון „פּאַן טאַדעאַזש“, וווּ עס ווערט גערימט דער פאַטריאַטיזם פון פוילישע יידן. דעריבער :

„האַבן די ידיעות וועגן וווקס פון אַנטיסעמיטיזם אין פוילן אין אַנהייב פון 20־טן י. ה. אַרויסגערופן ביי קאַראַלענקאַ אַ טיפן אומרו איבערן גורל פון דער פוילישער קולטור. ער האָט געהאַפּט אַז די אַנפירערס פון פוילישן פּאַזיטיוויזם... וועלן פאַראורטיילן (דעם אַנטי־סעמיטיזם). ער האָט געגלייבט, אַז סענקעוויטש, וואָס האָט אַרגאַניזירט די אַקציע קעגן די רדיפות אויף די פּאַליאַקן אין די פרייסישע געביטן, וועט אַנווענדן זיין גאַנצן אויטאָריטעט אין קאַמף פאַר דעם

העכסטן ווערט אויף דער וועלט — פאר דער מענטשלעכער ווערדע. וועלנדיק האבן גענויע ידיעות וועגן די געשעענישן אין פוילן, שרייבט ער א בריוו צו לעאן קאזלאוסקי דעם 16-טן יוני 1913: מיך אינ-טערעסירט זייער די פראגע: ווי אזוי באציט זיך סענקעוויטש צום איצטיקן באיקאט קעגן יידן? ... מיט צוויי יאר צוריק האט ער פאר-עפנטלעכט א בוך, אויפן סמך פון אנקעטעס, וועגן דער דייטשער אגראר-פאליטיק אין די פוילישע פראווינצן, און איך בין זייער ניי-געריק, וועלכע זיינען איצט זיינע פרינציפן אין דער זעלבער פאליטיק אבער אינדוסטריעלער אין באצוג צו יידן. ווי ביטער איז צו טראכטן, אז אפשר אויך שווענטאכאוסקי און פרוס, וועלכע זיינען אמאל אויפגעטראטן מיטן יוגן סענקעוויטש אונטער אנדערע פענער טיילן איצט זיין פאליטשע בלינדקייט...” (ארכיוו, ציטירט לויט סלא-וויקא אריענטאליא).

קאזלאוסקי האט באשטעטיקט אז סענקעוויטש סימפאזירט מיטן באיקאט און אז שווענטאכאוסקי, דער געוועזענער קעגנער פון נאציא-נאליזם, גיט איצט ארויס א זשורנאל „הומאניסטא פאלסקי“, וו ער פרע-דיקט „די פאלאניזירונג פון די פוילישע שטעט“, וואס איז געווען א מיל-דער אויסדרוק פארן באיקאט פון יידן.

מיט א צייט שפעטער בעט קאזלאוסקי ביי קאראלענקא אן ארטיקל פאר א זאמלונג, געווידמעט דער דערנענטערונג צווישן די פאליאקן און רוסן... קאראלענקא האט נישט באויליקט נאכצוקומען זיין ביטע צוליב פאלגנדיקן מאטיוו:

„מיר וואלט איצט שווער געווען צו שרייבן אויף פוילישע מאטיוון. איר ווייסט ווי זיי זיינען מיר געווען נאענט, אין א געוויסער מאס אפילו משפחהדיק. איך האב פשוט ליב געהאט דעם יוגן סענ-קעוויטש, פרוס, שווענטאכאוסקי, אזשעשאק... איצט האב איך נאך אין מיין פארשטעלונג און געדאנק נישט תופס געווען — וואס אזוינס קומט פאר אין פוילן. אויפן ארט פון מיצקעוויטשס און אזשעשאקס ראמאנטיזם אין דער פויליש-יידישער פראגע, האט זיך איינגענעס-טיקט א ריין חיהשער רעאליזם, אין וועלכן רעאלער אמת איז פאראן וויניקער ווי אין ראמאנטיזם, אבער דאס ארט פון פריינדשאפט און

גערעכטיקייט האבן פאַרכאַפּט שנאַה און ווילדע קאָנקורענץ. און פאַר דעם האָבן זיך נישט נאָר נישט צוריקגעצויגן, ניין, אין אַ געוויסער מאָס איז צו דעם צוגעשטאַנען די פירנדיקע פּוילישע אינ־טעליגענץ. איך ווייס, פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז נישט דאָס לעצטע וואָרט פון פּאָלק... אָבער דאָס איז דער נאַרישער הערשנדיקער טאָן אין איצטיקן מאָמענט. ער פאַרשטעלט פאַר מיר אַלץ איבעריקע... (אַרכיוו, דאָרט).

דער מחבר פון אַרטיקל באַראַנסקי גיט צו פון זיך, אַז דער פּוילישער אַנטיסעמיטיזם האָט זיך ווי אַ שאַרפּער מעסער אַריינגעשטאַכט אין האַרץ פון קאַראַלענקע. דערמאַנענדיק אין אַ בריוו צו א. ביעלאַקאַנסקי די שנאַה צו די פּאָליאַקן אין אוקראַינע, שרייבט ער מיט פאַרביטערונג, אַז די פּאָליאַקן זיינען אויך נישט געווען בעסער, „נישט געקוקט אויף די באַגייסטערטע שורות פון מיצקעוויטשן אין „פּאַן טאַדעאָוש“, וואָס ריי מען דעם פּאַטריאַטיזם פון די פּוילישע יידן“. (דאָרט, ז. 32).

זוי מיר זעען פון די באַטראַכטונגען פון פּוילישן פאַרשער, איז פאַר קאַראַלענקע דער מעסטער פון ערלעכקייט און גערעכטיקייט גע-ווען: די באַציאָונג צו יידן, די יידן-פּראַגע האָט פאַרנומען אַ צענטראַל אָרט אין קאַראַלענקאַס געדאַנקען-וועלט. אין „הויז נומער 13“ שרייבט ער:

„איך האָב נישט בדעה צו שאַפן אַ פּלאַן ווי אַזוי צו לייון די יידן-פּראַגע. אָבער ווען איך זאָל זיין אַ יידישער מיליאָנער, וואָס פאַרנעמט זיך דערמיט, בין איך זיך מודה, אַז כ'וואַלט נישט בייגע-שטאַנען דעם יצירהרע פון מאַכן אַ סאַציאַלן עקספּערימענט: איך וואָלט פאַר יעדן פרייז איבערגעפּלאַנצט, אויב נישט אַלע, איז וויי-ניקסטנס די מערהייט פון יידן אויף אַן אָרט, וווּ קיין פּאַגראַמען זיינען נישט פאַראַן. און ווען אַנשטאַט דעם יידישן קאַפיטאַל וועט זיך באַווייזן אונדזער נאַציאָנאַלער און אַפילו פּאַטריאַטישער קאַפיטאַל... ווען דער הער קרושעוואַן וועט נישט האָבן וועמען צו באַשולדיקן מיט זיינע שוידערלעכע מעשיות וועגן ריטועלע מאַרדן און ווען די וועכעניקעס און אויפקויפּערס וועלן זיך אַרומדרייען אין נישט יידישע בגדים, דעמאָלט ערשט וועט אַלץ ווערן קלאָר...“

אַזוי אַרום שווימט ביי קאַראַלענקאַ אַרויף דער געדאַנק וועגן אַ

טעריטאריאלער קאנצענטראציע פון יידן, ווי אן ענטפער אויף די פאג-ראמען די אידעע איז נישט קיין צופעליקע. נאך פארן קישינעווער פאגראם, אין יאר 1901 שרייבט קאראלענקא א בריוו וואס געפינט זיך אין ארכיוו צו א געוויסן ג. אי. גארדאן. אין דאזיקן בריוו האלט ער דעם ציוניזם פאר א חלום, אבער אן ספק אן איבערצייגנדיקן. מען קאן נישט נישט מסכים זיין מיט די באמיאונגען פון א גערודפט פאלק, וואס וויל א היים פאר זיך אין א לאנד, צו וועלכן עס ווענדן זיך זייערע געפילן און זכרונות. דער פראבלעם באשטייט אבער אין א פראקטישער רעאלי-זירונג און וועגן דעם האט נאך קאראלענקא נישט קיין קלארע מיינונג. ער מיינט, אז קודם-כל דארף מען קויפן דעם באדן; ווייטער מוז, לויט אים, זיך אויסקריסטאליזירן אויף א ראציאנאלען אופן די פארעם פון א רעגירונג וואס וועט שפעטער דארפן זי אנפילן מיט אן אינהאלט, ווי אראפברענגען קאלאניסטן און באזעצן זיי אין הסכם מיט אויסגעאר-בעטע, סאציאלע כללים, (לויט קאמטע 249-250).

עס איז אויך נישט קיין צופאל וואס אין זשורנאל, אין שפיץ פון וועלכן עס שטייט קאראלענקא געפינען זיך ארטיקלען וועגן ציוניזם און וואס זיין נאענטער מיטארבעטער גארנפעלד שרייבט א נעקראלאג נאכן טויט פון טעאדאר הערצל. קאראלענקא אליין רופט זיך אפ אין „יוזשיע זאפיסקי" מיט אן ארטיקל וועגן אים. מיר קאנען דארט לייענען צ. אַנד.: „נישט געקוקט אויפן פינצטערן און טרויעריקן גורל פון דער יידישער ווירקלעכקייט, האט ער אויסגעמאלן מיט אלע פארבן פון רעגנ-בויגן א וויטן האריזאנט פון אן אומאפהענגיקער עקסיסטענץ און אַנגע-וויזן זיין מארטירער-פאלק א ריין געאגראפישן אויסוועג. האט באלויכטן די פאראנענע באציאונגען דורך אן אידיי פון א פאלק".

אין די לעצטע יארן פון הערצלס לעבן זיינען פארגעקומען הילוקי-דעות אין ציוניסטישן לאגער גופא. קאראלענקא האט נאכגעפאלגט די דיסקוסיעס צווישן די טעריטאריאליסטן און די, פאר וועלכע ארץ-ישראל אליין איז געווען דער ענדציל. ער ענטפערט אין יאר 1914 אויף א בריוו פון א. ג. פרעס, וועלכער איז געווען דער מחבר פון אן ארטיקל וועגן קאראלענקא אין דער „יעוורייסקא" ענציקלאָפּעדיאַ. אין דאזיקן בריוו קומט צום אויסדרוק זיין געפיל פאר יושר, וואס איז געווען די טרייב-קראפט אין זיין קאמף לטובת די יידן און אט דאס געפיל דיקטירט אים א ווארענונג צו די יידן:

„אויב צ. ב. אין ארץ־ישראל זאל קומען צו דער מאַכט אַ טרי־
אומפירנדיקער יידישער נאָצי אַ נאָליזם, גאַראַנטיר איך
בכלל נישט אַז ער וועט זיין מער סימפאטיש פון יעדן אַנדערן, און
ס'איז אַ ספק צי אין ענלעכע אומשטענדן וועט דער יידישער אונ־
טערדריקער זיין גערנער געזען ווי אַנדערע נאַציאָנאַליסטישע אונ־
טערדריקערס“ (לויט קאַמטע ז. 250).

פון דעם ערשט וואָס געזאָגטן דרינגט קלאָר אַרויס די קאַנסעקווענ־
קייט פון קאַראַלענקאַס עטישע און הומאַניטאַרע פּרינציפּן. לויט אים באַ־
רימט זיך נישט אַ מענטש מיט אַ געזונטן נאַציאָנאַלן חוש אויפן חשבון
פון מענטשן פון אַן אַנדער פּאַלק. בלויז מענטשן קראַנקע ריידן וועגן זייער
געזונדהייט, בלויז אַוואַנטוריסטן גיבן זיך אַן פאַר מענער מיט אַן ערנגע־
פיל און בלויז „ע כ ט ר ו ס י ש ע“ פאַטריאַטן שטאַלצירן מיט
זייער נאַציאָנאַליזם. דער ממשותדיקער אינהאַלט פון אַזאַ נאַציאָנאַליזם
באַשטייט אין פאַרלייקענען אַנדערע נאַציעס, אין לאַזונג „טויט די יידן“.
(אַלע ווערק ב. 6, ז. 289)

קאַראַלענקאַס הומאַניטאַריזם האָט אים אָפּגעהיט פון סענטימענ־
טאַלער יידן־פּריינדשאַפט און פון קינסטלעכע און פּאַלשע ליבע־דערקלע־
רונגען צום יידנטום, נייערט ער האָט אין דער באַציאָנונג צו יידן געפונען
אַ תיקון פאַר זיין באַדערפעניש צו העלפן דעם שוואַכן און פאַר זיין טעמ־
פּעראַמענט פון אַ ריטער פון גערעכטיקייט.

די לעצטע יארן פון קאראלענקא

קאראלענקא האט געווינט אין פאלטאווע. דא האט ער איבערגע-
לעבט די צייט, ווען נאך דער רעוואלוציע איז די מאכט אריבערגעגאנגען
פון האנט צו האנט. זיינע פריינד און פארערער פון ליטעראטור-פאנד
האבן אים געשיקט געלט, וועלנדיק אים העלפן מאטעריעל. קאראלענקא
האט געענטפערט, אז ער איז פארזארגט מיט אלץ און בעט מען זאל
האבן אין זין אנדערע, וואס נייטיקן זיך מער ווי ער.

פון זיין בריוו צו גארנפעלדן דערוויסן מיר זיך, ווי אזוי ער האט
געזען די פאליטישע סיטואציע אין יענער צייט, אין מערץ 1920.

„און מיר לעבן דא איבער איין בייט פון דער מאכט נאך דעם
אנדערן. פאראיארן האבן אונדז פארנומען די דעניקניצעס. און זיי
האבן געמאכט אן „ארדענונג“. אריינמארשירנדיק קיין פאלטאווע
האבן זיי דריי מעת-לעת געראבעוועט ביי די יידן און אוועקגייענדיק
פון אונדזער געגנט האבן זיי געמאכט אזא חורבן, וואס אן ענלעכער
איז נאך נישט געהערט געווארן אין אונדזערע אנטיסעמיטישע לענ-
דער. זיי האבן געשאסן אן א געריכט און געמאכט אנדערע חזיריען“.

קאראלענקא שרייבט ווייטער, אז ער האט וועגן דעם פארעפנט-
לעכט זעקס קארעספאנדענצן אין א יעקאטערינאדארער צייטונג און
צוליב דעם געהאט אויסצושטיין צרות מצד דעם נאטשאלניק פון „קעגן-
שפיאנאזש“, אן אמאליקן זשאנדאר. קאראלענקא גיט באלד צו, אז די
צייטונגען האבן עקסיסטירט און מען האט געקאנט שרייבן גאנץ פריי.

„מען זאגט, שרייבט ער ווייטער, אז דעניקין איז נישט קיין

שלעכטער מענטש און אפילו נישט קיין רעאקציעאָנער, ער האָט אָבער צו טון מיט אַוטאָפּיסטן פֿון דער סאַמע פּינצטערסטער רעאַקציע.

די דאָזיקע אַוטאָפּיע שטעלט זיך אַנטקעגן דער קאַמוניסטישער אַוטאָפּיע און דאָס לעבן פֿון גאַנצן לאַנד איז פּאַראַליזירט. מיר וואַרטן אויף פּרילינג און אויף אַ נייער ענדערונג. מען וואַרט אויף די פּאַליאַקן און אויף פעטלירען...

דער עיקר אָבער — דאָס זיינען די פּאַוסטאַנצעס — באַנדיטן, וואָס העלפֿן אַלעמען, וואָס קומען פּאַרכאַפֿן די מאַכט, כדי בינו בינו צו קאָנען ראַבעווען. (צו גאַרנפּעלדן, 30, 3, 20).

אין דעם אויביקן בריוו, וואָס איז געווען געשריבן אין אַ צייט פֿון אַזעלכע היסטאָרישע געשעענישן, בעת עס האָט זיך געגאַסן בלוט און גרויזאַמקייט איז געווען אַ טאַג-טעגלעכע דערשיינונג, אין אַט דער צייט האָט קאַראַלענקאַ אין זיינען געהאַט די יידן און אין זיי קודם כל געזען די גערודפּטע, די קרבנות.

עס איז דעריבער קיין ווונדער נישט, וואָס אַן אַנדערער שרייבער, אַ ייד און אַ סאָציאַליסט ש. ז. ראַפּאַפּאַרט, באַקאַנט אונטערן נאַמען ש. אַנ-סקי, מחבר פֿון „דיבוק“, בעת זיין אויפּנטהאַלט אין פּאַריז סעקרעטאַר פֿון רוסישן רעוואָלוציאָנער פ. לאַווראַוו, האָט אין זיין טעסטאַמענט גע-טראַכט וועגן קאַראַלענקאַ און געבעטן מען זאָל אים איבערגעבן דעם פּאַרטערט פֿון לאַווראַוו פּאַר דעם קומענדיקן מוזיי פֿון דער רעוואָלוציע.

אַנ-סקי איז געשטאַרבן אין יאָר 1920. נישט לאַנג האָט אים איבער-געלעבט קאַראַלענקאַ וועלכער איז אַוועק פֿון דער וועלט אין דעצעמ-בער 1921.

די ידיעה וועגן זיין טויט האָט אַרויסגערופֿן טרויער אין דער יידי-שער געזעלשאַפּטלעכקייט, וואָס איז געווען געוויינט זייט יאָרן צו זען אין אים אַ געטרייען פּריינד און מוטיקן פּאַרטיידיקער.

אין זיינע זכרונות שרייבט דובנאַוו:

„עס איז געשטארבן אין פאלטאווע וו. ג. קאראלענקא. עס איז פארשוונדן די פערסאניפיקאציע פון געוויסן פון רוסישן פאלק, א ליכטיקער אידעאליסט, פון תמיד נאָענט צו מיין האַרצן. איך גע- דענק אונדזער צופעליקע באַגעגעניש אין יאָר 1912 אין דער היסטאָ- ריש עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט...“

וואָס האָט געטראַכט דער דאָזיקער אידעאליסט פון דער רע- וואָלוציע, וואָס האָט במשך פון פיר יאָר איבערגעלעבט די שענדונג פון רעוואָלוציאָנערן אידעאל, א רעוואָלוציע אָן עטיק, אָן געוויסן, אָן שכל, אָ ווילדע, אָ סטיכישע...“ (דובנאָו, ב. 2, ז. 356).
ער האָט אַוודאי געטראַכט דאָס וואָס שטענדיק, אָז „גערעכטיקייט איז נייטיק ווי לופט“.

מיר ווילן פאַרענדיקן מיט אַ געשיכטע, וואָס קלינגט אַנעקדאָטיש אין וועלכער עס קומט צום אויסדרוק די באַציאונג פון איינפאַכן יידישן מענטשן צום שרייבער פאַר וועלכן „די יידן זיין מיין שוואַכער פונקט“.
(בריוו צו דער מוטער פון 1טן סעפטעמבער 1893):

אַ פאַלטאווער ייד קומט מיט זיין עלף-יאָריקן זון צו קאַראַלענקאָ. ווען זיי האָבן זיך שוין געהאַט באַגריסט רופט זיך דער פאַטער אָן צום זון:

— אַט, דאָס איז וואַלדימיר גאַלאַקטיאַנאָוויטש!

דערנאָך קלערט ער אויף:

— איך האָב פאַריקס יאָר צוגעזאָגט מיין זון אַז אויב ער וועט זיך גוט לערנען און זיך לייטיש אויפפירן, וועל איך אים ווייזן דעם בעסטן מענטש אין רוסלאַנד. ער האָט זיך פליסיק געלערנט, מיין זון, אַ גאַנץ יאָר און אויך מוסטערהאַפט זיך אויפגעפירט. האָב איך געהאַלטן וואַרט און אים געבראַכט צו פירן צו אידן. (לויט קאַמטע ז. 277).

ביבליאָגראַפיע

ווערק פון וו. קאַראַלענקאַ

סאַבראַניע סאַטשיניעני וו 10-י טאַמאַך. — מאַסקווע, 1954-56. (ווערק)
פּאַלנאַיע סאַבראַניע סאַטשיניעני. פּעטראַגראַד, 1914. (אַלע ווערק)
דאַם נר. 13 — דרוקעריי פון בונד, 1903. לאַנדאַן.
יעשטשע אַדנאַ ריטואַלנאַיע סקאַזקאַ. — אין „רוסקיע וויעדאַמאַסטי“,
נר. 32, 1913, סט. פּעטערסבורג.
ק'וואַפּראַסו אַ ריטואַלניך אוביסטוואַך. — אין „רוסקאיע באַגאַטסטוואַ“
12, 1911 סט. פּעטערסבורג.
זאַפּיסניע קניזשקי (1880-1900). — מאַסקווע, 1935.

אויף העברעאיש

מיני קדם. — וואַרשע, 1899.

קאַרעספּאַנדענץ

וו. ג. קאַראַלענקאַ ק. אי. פ. ביעלאַקאַנסקאַמו (1883-1921)
וו. ג. קאַראַלענקאַ ק. א. ג. גאַרנפּעלדו. — לענינגראַד, 1924.
גאַרקי אי קאַראַלענקאַ, סבאַרניק מאַטעריאַלאַוו. — מאַסקווע, 1957.
פּיסמאַ 1888-1921. — פּעטערבורג, 1922. (בריוון)

וועגן קאַראַלענקאַ

אין רוסיש:

יעוורעסקיע סילועטי. — סט. פּעטערסבורג, 1900.
קישניעווי, רעדאַקטאָר מ. סוקיעניקאַוו. — בערלין, 1903.

- פאסלעדיניא איזוועטיא (אָראַנץ פון בונד) נר. 121 און ווייטער. — 1903
 מ. לוואוויטש: קאנטררעוואלוציא אי יעוורעאי אין „רוסקאיע באַנאַט־
 סטוואַ“, 12, 1911.
- יעוורעיסקאיע געדיעליאַ, נר. 37, מאַסקווע, 1916.
- נ. בריוולאָוואַ-סאסקאקאליא: וו. ג. קאַראַלענקאַ אי רוסקאיע יעו־
 רעיסטוואַ אין סבאַרניק סטאַטיעי פאַד רעדאַקציעי א. ב. פעטרישטשעוואַ.
 — סט. פעטערסבורג, 1922.
- „זאַדרוואַ“ פאַמיאַטי וו. ג. קאַראַלענקאַ. — מאַסקווע, 1922.
- ד. נ. אַוויסיאַניקאָ-קוליקאַווסקי: וו. ג. קאַראַלענקאַ אין „סאַבראַניע סאַ־
 טשיניעני, באַנד 5, מאַסקווע, 1923.“ (קוליקאַווסקי).
- נ. א. סאַוויין: וו. ג. קאַראַלענקאַ קאַק דעטסקי פּיסאַטעל. אין „פאַמיאַטי
 וו. ג. קאַראַלענקאַ“ ניושני נאַוואַראַד, 1923.
- ר. גריגאַריעו: וו. ג. קאַראַלענקאַ. — מאַסקווע, 1925 (גריגאַריעו)
 א. גאַרנפּעלד: „פאַסמיערטנאַיאַ פּאַויעסט“ קאַראַלענקאַ אין „יעוורעיסקי
 וויעסטניק“, לענינגראַד, 1928.
- ט. ל. שטשעפּקינאַ-קופּערניק: דני מאַיעי זשיזני — מאַסקווע, 1928.
 (קופּערניק).
- ס. דובנאַוו: קניגאַ זשיזני. — ריגאַ, 1934. (דובנאַוו)
- א. א. גרווענבערג: ווטשעראַ. פאַריו, 1938. (ווטשעראַ)
- א. א. גרווענבערג: אַטשעריקי אי רעטשי. — ניויאַרק, 1944 (אַטשעריקי).
- ג. אַ. ביאַלי: וו. ג. קאַראַלענקאַ. — מאַסקווע, 1949 (ביאַלי)
- ג. מיראַנאַוו: קאַראַלענקאַ. — מאַסקווע, 1952.
- א. דערמאַן: וואַספּאַמינאַניאַ אַ וו. ג. קאַראַלענקאַ. אין „נאַווי מיר“ 7,
 מאַסקווע, 1958 (דערמאַן)
- ב. ד. לעטאַוו: קאַראַלענקאַ — רעדאַקטאָר. — לענינגראַד, 1961.
- ק. אי. טשוקאַווסקי: סאַוורעמיענניקי. — מאַסקווע, 1962.
- ל. ל. קריווינסקאיע: איז וואַספּאַמינאַניאַ אַ וו. ג. קאַראַלענקאַ, אין וו. ג.
 קאַראַלענקאַ וו וואַספּאַמינאַניאַך סאַוורעמיענניקאַוו. — מאַסקווע, 1962.
- א. י. דאַנסקאיע: וו. ג. קאַראַלענקאַ. — כאַרקאָוו, 1963. (דאַנסקאיע)
- ס. וו. קאַראַלענקאַ: קניגאַ אַב אַטצע. — איזשעווסק, 1968. (קניגאַ אַב
 אַטצע)
- גלעב סטרוווע: דניעווינק טשיטאַטעליאַ. אין „רוסקאיע מיסל“, פאַריו,
 2 יולי, 1970.

אין עברית :

ה. ויסאדלר: הפוגרום בקישינוב. אין „על אדמת ביסרביה“ ג'. תל-אביב. (ווייסאדלער)
יהודה סלוצקי: דעת הקהל הרוסית על פרעות קישינוב. — דארט (סלוצקי)

אין יידיש :

קישינעווער הריגה. מאטעריאלן און דאקומענטן. — לאַנדאָן, רוסלענדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אַרבעטער־פּאַרטיי (בונד), 1903. (הריגה)
י. שקלאווסקי: וולאדימיר קאראלענקאָ ביי די רוסישע יידן אין אַמע-ריקע. אין „צוקונפט“, אַקטאָבער, 1932, ניו־יאָרק.
א. א. גרוזענבורג: אַ שאַנדע. אין „פּאַריזער היינט“, 5 און 7 מערץ, 1935.
נח גריס: פּאַריזער קולטור־כראַניק אַמאָל. — אין „צוקונפט“, יולי־אויגוסט, 1968.
י. לודען: ש. אַנ־סקי. אין „לעצטע נייעס“, תל־אביב, 11 דעצעמבער 1970.

אין פראַנצייזיש :

מאַריס קאַמטע: וו. ג. קאַראַלענקאָ ע לאַ קעסטיאַן זשוויוו אן ריס. — אין „קאָיע די מאַנד ריס ע סאָויעטיק“, באַנד 10, 1969.
ליהימאַניטע. — קאַטידיען, פּאַריז, 1913.

א י נ ה א ל ט

זייט

9	אַריינפיר
14	קאַראַלענקאָס קאָנטאַקט מיט יידן
22	דער קישינעווער פּאָגראַם
32	קאַראַלענקאָס אינטערווענץ אין פּאַלטאַווע
35	דער פּראַצעס פון מענדל בייַליס
50	דער „פּאַרראַט“ אין מאַריאַמפּאַל
53	ייִדישע טעמעס אין קאַראַלענקאָס שאַפּונג
66	די ייִדישע נאַציאָנאַלע פּראַגע אין קאַראַלענקאָס אויפּפּאַסונג
74	די לעצטע יאָרן פון קאַראַלענקאָ
77	ביבליאָגראַפיע

NOË GRUSS

**LES JUIFS
DANS LA VIE
ET DANS LES ŒUVRES
DE KOROLENKO**

PARIS 1975